

Copyright & Creative Commons:

The copyright of articles published in the *Journal of Criminal Law and Criminology Studies* remains with the author(s). This journal is published as an open access publication, and all articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0). This license permits use, redistribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited and the use is non-commercial in nature. For more information, please refer to the journal's *Open Access Policy* page.

Criminological Analysis of Migration and Terrorism Risk: A Case Study of Foreign Nationals in the Islamic Republic of Iran

Amir Mesbah Kia¹, Mahdi Hamouleh^{*2}

S.D.I.L.
The SD Institute of Law
Research & Study

Publisher:
Shahr-e- Danesh
Research and Study
Institute of Law

Article Type:
Original Research

DOI:
10.22034/jclc.2025.476093.2038

Received:
30 August 2024

Accepted:
06 March 2025

Published:
6 September 2025

Abstract

The influence of migrants on increasing the likelihood of terrorist attacks in host countries has become one of the contemporary threats compromising national security. This research examines the criminological analysis of foreign nationals' migration and its impact on terrorism, with particular focus on the Islamic Republic of Iran. The research employs a descriptive-analytical method with a qualitative approach, utilizing in-depth interviews until theoretical saturation is achieved. The analysis identifies various political, religious, psychological, cultural, and social factors as the most significant causes linking migration and terrorism, including in Iran. These causes operate at both individual and societal levels, functioning as catalysts according to certain criminological theories, potentially driving migrants toward violent acts such as terrorism. Terrorists often develop instrumental interpretations of specific ideologies to justify their recourse to violence, while dehumanization based on prejudiced and hateful beliefs constitutes an important preventive variable. However, regarding migrants, given their circumstances in origin countries and entry mechanisms into destination countries, social prevention proves less effective, placing primary emphasis on situational prevention techniques. These may include organizing and enhancing screening mechanisms and risk assessment for legal migrants, while implementing border walls and drone surveillance for illegal migrants.

Keywords: Foreign Nationals, Terrorism, Criminology, Islamic Republic

1. Assistant Professor, Department of Futures Studies, AJA University of Command and Staff, Tehran, Iran; Email: amks202012@gmail.com
2. *Corresponding Author: MSc in Criminal Law and Criminology, Faculty of Law and Political Science, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran; Email: ma_hamouleh@atu.ac.ir

of Iran, Migrants.

Funding: The author(s) received no financial support (funding, Grants and sponsorship) for the research, authorship, and/ or publication of this article.

Amir Mesbah Kia: Methodology, Validation, Data Curation, Supervision, Project administration.

Mahdi Hamouleh: Conceptualization, Software, Formal analysis, Investigation, Resources, Writing - Original Draft, Writing - Review & Editing, Visualization.

Competing interests: The authors declare that they have no competing interests.

Citation:

Mesbah Kia, Amir, Mahdi Hamouleh. "Criminological Analysis of Migration and Terrorism Risk: A Case Study of Foreign Nationals in the Islamic Republic of Iran" *Journal of Criminal Law and Criminology* 13, no. 25 (September 6, 2025), 239-272.

Extended Abstract

The securitization of migration in counterterrorism discourse has positioned foreign nationals as potential security threats, necessitating a nuanced criminological examination of the migration-terrorism nexus. This research investigates foreign nationals' migration and its potential impact on terrorism, with particular emphasis on the Islamic Republic of Iran as a case study. The study adopts a mixed-methods descriptive-analytical framework, conducting in-depth interviews at two levels - counterterrorism experts and migrants - until theoretical saturation is achieved. While the qualitative methodology provides rich phenomenological data, security constraints necessitated the exclusion of some classified expert testimonies, requiring methodological adaptations to maintain analytical rigor. The analysis reveals that while no deterministic correlation exists between migration flows and terrorism risk, four interdependent factors emerge as significant: 1) Political-institutional factors (e.g., state-sponsored radicalization, geopolitical pressures); 2) Religious-ideological factors (instrumentalization of theological narratives); 3) Psychological factors (personality disorders, trauma histories); and 4) Socio-cultural factors (dislocation effects, radical subcultures). In the Iranian context, political and religious factors constitute primary drivers, with psychological variables acting as accelerants rather than independent causes - a finding consistent across the preponderance of coded interviews. These multilevel determinants operate through the theoretical lenses of General Strain Theory (Agnew, 1992) and Rational Choice Theory (Cornish & Clarke, 1986), potentially driving migrants toward violent acts including terrorism. Migration dynamics show particular affinity with lone actor terrorism models, where self-radicalized individuals operate without organizational command structures. Some migrants, particularly disaffected youth, may seek meaning through extremist metanarratives, as demonstrated in the 2022 Imam Reza Shrine attack case study. Migration may involve losing or challenging previous values and beliefs, while the new country's culture may present conflicting values, potentially leading to confusion, identity crisis, and ultimately existential crisis. In Giddens words, cultural dislocation precipitates ontological insecurity, with acculturation stress mediating the pathway to violent extremism. The severance of primary social bonds creates fertile ground for "unmoored radicalization," particularly among second-generation migrants. Given terrorism's high-stakes consequences, prevention strategies require evidence-based calibration. Counter-radicalization efforts must address both cognitive radicalization (ideological justification) and affective radicalization (out-

group hostility). Prevention may be approached through situational crime prevention framework, though social prevention faces implementation challenges in migratory contexts. In destination countries like Iran, structural barriers limit the efficacy of social prevention, necessitating emphasis on: 1) Enhanced border biometrics (e.g., AI-driven risk assessment); 2) Community policing networks (participatory surveillance models); and 3) Stratified screening protocols (migrant categorization by risk profile).

تحلیل جرم‌شناسانه اثر گذاری مهاجرت اتباع خارجی بر تروریسم با تأکید بر کشور جمهوری اسلامی ایران

امیر مصباح کیا^۱، مهدی حموله^{۲*}

چکیده

تأثیر مهاجرین بر افزایش احتمال وقوع حملات تروریستی در کشور میزبان، امروزه یکی از تهدیدهایی است که امنیت ملی کشورها را به خطر می‌اندازد. مسئله اصلی این پژوهش، تحلیل جرم‌شناختی پدیده مهاجرت اتباع خارجی و بررسی تأثیر آن بر تروریسم، با تأکید بر جمهوری اسلامی ایران است. روش پژوهش، توصیفی - تحلیلی و مبتنی بر رویکرد کیفی همراه با انجام مصاحبه‌های عمیق تا حد اشباع نظری است. در تجزیه و تحلیل یافته‌ها، عوامل مختلف سیاسی، مذهبی، روانشناختی، فرهنگی و اجتماعی به‌عنوان پررنگ‌ترین علل گرایش پیوند مهاجرین و تروریسم، از جمله در کشور ایران مطرح است. این عوامل در ابعاد فردی و اجتماعی، با توجه به برخی از نظریات جرم‌شناختی مانند کاتالیزور عمل کرده و ممکن است مهاجران را به سوی ارتکاب اعمال خشونت‌آمیز نظیر تروریسم بیندازد. تروریست‌ها اغلب تفسیری ابزاری از یک ایدئولوژی معین را توسعه می‌دهند تا توسل خود را به خشونت توجیه نمایند و و «افراط‌دایی» از باورهای مبتنی بر تعصب و نفرت نیز یکی از متغیرهای مهم در پیشگیری محسوب می‌شود؛ با این حال، در خصوص مهاجرین با توجه به موقعیت مهاجرین در کشور مبدأ و سازکارهای ورود آنان به کشور مقصد، راهکارهای پیشگیری اجتماعی اثربخشی محدودی دارند. در نتیجه، بار اصلی پیشگیری بر دوش پیشگیری

پژوهش‌شده حقوق

نوع مقاله: علمی - پژوهشی

DOI:
10.22034/jclc.2025.476093.2038

تاریخ دریافت:
۰۹ شهریور ۱۴۰۳

تاریخ پذیرش:
۱۶ اسفند ۱۴۰۳

تاریخ انتشار:
۱۵ شهریور ۱۴۰۴

۱. امیر مصباح کیا، استادیار، گروه آینده پژوهی، دانشگاه فرماندهی و ستاد ارتش، تهران، ایران.

Email: amks202012@gmail.com

۲. نویسنده مسئول*، کارشناسی ارشد، حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه

طباطبایی، تهران، ایران.

Email: ma_hamooleh@atu.ac.ir

وضعی است. این نوع پیشگیری را می‌توان از طریق اقداماتی مانند ارتقای نظام‌های غربالگری و ارزیابی سطح خطر در میان مهاجرین قانونی، و نیز کنترل‌های مرزی از جمله ایجاد دیوارهای مرزی یا گشتزنی پهنپادی برای مهاجرین غیرقانونی، به کار گرفت.

کلیدواژه‌ها: اتباع خارجی، تروریسم، جرم‌شناسی، جمهوری اسلامی ایران، مهاجرین.

حامی مالی :

این مقاله هیچ حامی مالی ندارد.

مشارکت نویسندگان :

امیر مصباح کیا: روش شناسی، اعتبارسنجی، نظارت بر داده‌ها، نظارت، مدیریت پروژه. مهدی حموله: مفهوم سازی، استفاده از نرم‌افزار، تحلیل، تحقیق و بررسی، منابع، نوشتن - پیش نویس اصلی، نوشتن - بررسی و ویرایش، تصویرسازی.

تعارض منافع:

بنابر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

استناددهی:

مصباح کیا، امیر، مهدی حموله. « تحلیل جرم‌شناسانه اثرگذاری مهاجرت اتباع خارجی بر تروریسم با تأکید بر کشور جمهوری اسلامی ایران ». مجله پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی ۱۳، ش. ۲۵ (۱۵ شهریور، ۱۴۰۴)، ۲۳۹-۲۷۲.

مقدمه

تروریسم، شکلی از خشونت سازمان‌یافته یا تهدید به آن است که با هدف ایجاد رعب و وحشت، از طریق قتل، جرح و خرابکاری علیه گروهی مشخص اعمال می‌شود.^۳ اگرچه تعریف جامعی از تروریسم مورد اتفاق نظر همگان نیست،^۴ اما ارکان اصلی آن یعنی «ترس» و «خشونت» امری پذیرفته‌شده در میان محققان است. از سوی دیگر، مهاجرت پدیده‌ای چندوجهی است که در چارچوب این پژوهش، «مهاجرت بین‌المللی» به جابه‌جایی افراد از مرزهای کشورها با هدف اسکان دائم اطلاق می‌گردد.

با این حال، برای تمایز مهاجرین خارجی با گردشگران، پژوهشگران معمولاً بازه‌های زمانی مشخصی را برای اقامت فرد در کشور میزبان در نظر می‌گیرند.^۵ در ایران، قانون «راجع به ورود و اقامت اتباع خارجه»، مصوب ۱۳۱۰ به مقررات حاکم بر مهاجران می‌پردازد، هرچند تعریفی صریح از «مهاجر» ارائه نمی‌دهد.

با این حال، آیین‌نامه اجرایی ماده ۱۸۰ قانون برنامه سوم توسعه، مهاجر را فردی معرفی می‌کند که متقاضی اقامت در جمهوری اسلامی ایران بوده و درخواست او مورد پذیرش قرار گرفته باشد. حال، از آنجایی که مهاجرین طبق تعریف این پژوهش، اتباع خارجی هستند، می‌توان تروریسم فراملی به‌ویژه برای مطالعه رابطه بین تروریسم و مهاجرت را به دو دسته تقسیم کرد: الف) تروریسمی که توسط مهاجران (اتباع خارجی) در کشور مقصد خود انجام می‌گیرد و علیه ساکنان آن کشور یا سایر اتباع خارجی است ب) تروریسمی که توسط بومیان یا ساکنان کشور میزبان علیه مهاجران صورت می‌گیرد. نوع اول این دسته‌بندی، محور مورد بررسی این پژوهش است.

رهبان کشورهای مختلف همواره درصدد مقابله با این پدیده بوده‌اند و بررسی اقدامات تروریستی در سراسر جهان همانند حملات تروریستی بمبئی در سال ۲۰۰۸ توسط اتباع پاکستانی، بمب‌گذاری تروریستی در قطار شهری پاریس توسط مهاجر الجزایری، حمله به

۳. علی حسین نجفی ابرنآبادی و حمید هاشم بیگی، دانشنامه جرم‌شناسی، (تهران: انتشارات گنج دانش، ۱۴۰۱)، ۲۷۲.

۴. حسین اسد زاده بنایی و محمد رسایی، «تحلیل جرم‌شناختی تامین مالی تروریسم در حقوق ایران»، نشریه تحقیقات حقوق خصوصی و کیفری، ۱۷، ۴۸ (۱۴۰۰)، ۶۹.

5. Rey Koslowski, "Think Mobility Instead of Migration: Leveraging Visitors, Tourists and Students for More International Cooperation," *Columbia Journal of Transnational Law* 56 (2017), 268.

سالن کنسرت باتاکلان پاریس در سال ۲۰۱۵ توسط مهاجران عضو داعش و حملات ژوئن ۲۰۱۷ در شهر لندن توسط مهاجرین پاکستانی و لیبیایی که حتی شهروندی کشور بریتانیا را اخذ کرده بودند، ما را به این امر رهنمون می‌سازد که برخی از اقدامات تروریستی توسط مهاجران و اتباع خارجی صورت می‌پذیرد. با نگاهی به حوادث تروریستی دهه اخیر در کشور جمهوری اسلامی ایران نیز مشاهده می‌شود که در اکثریت موارد این اتباع خارجی و مهاجرین بوده‌اند که عامل حمله، انتحار و یا پشتیبانی از ترور را بر عهده داشته‌اند و نقش آنان انکارناپذیر است^۶ و همه این موارد در کنار عملیات‌های تروریستی که توسط نیروهای امنیتی کشف و خنثی‌سازی گردیده است باید تحلیل گردد. به‌عنوان مثال در عملیات خنثی‌سازی ۳۰ انفجار همزمان در شهر تهران در سال ۱۴۰۲ مطابق اطلاعیه وزارت اطلاعات، عاملین حمله همگی از مهاجرین افغانستان، پاکستان و اقلیم کردستان بوده‌اند که نشان از همکاری اتباع خارجی مختلف در جهت ارتکاب جرم دارد.^۷ این مهاجرین به صورت قانونی و غیرقانونی در کشور ما حضور دارند و در برخی از موارد مهاجرینی که مرتکب ترور شده‌اند، برای مدت طولانی در کشور ایران حضور داشته‌اند و تحلیل ما نباید به گونه‌ای باشد که تمرکز ما بر مهاجران تازه وارد قرار گیرد.

در صورت انجام این پژوهش می‌توان اظهار داشت که عدم یک مطالعه جرم‌شناسانه

۶. در حادثه تروریستی کرمان ۱۴۰۲، عبدالله تاجیکی (کوئته) تبعه تاجیکستان طراح و پشتیبان عملیات به صورت غیر مجاز و توسط قاچاق بره‌های محلی از مرزهای جنوب شرقی وارد کشور می‌شود و در خانه اجاره‌ای در حومه شهر کرمان به مدت چندین ماه سکونت یافته و دو روز قبل از وقوع حادثه از کشور خارج می‌شود. در سوی دیگر بازیرف بوزروف تروریست انتحاری تبعه تاجیکستان از مرز ترکیه به ایران به عنوان مهاجر وارد و سپس توسط گروه‌های تروریستی جذب و از مرز افغانستان خارج شده و طی آموختن تعلیم تکفیری داعش در استان بدخشان از مرز شهرستان سراوان به ایران وارد شده و پس از چند ماه به تروریست پشتیبان می‌پیوندد. در نمونه‌ای دیگر در حادثه تروریستی حمله به سه روحانی در حرم امام رضا (ع) ۱۴۰۱، عبداللطیف مرادی تبعه ازبکستان برای مهاجرت از مرز پاکستان وارد کشور شده و در محله مهرآباد مشهد به مدت بیش از یکسال اقامت داشته و در یک باربری در شهر مشهد اشتغال داشته است. وی در اثر زمینه‌های افراطی و تأثیر رسانه‌های اجتماعی به مجوسی بودن شیعیان و مباح بودن خون آنان اعتقاد پیدا کرده و به سه روحانی در حرم امام رضا (ع) حمله می‌کند. در حادثه دوم تروریستی حرم شاهچراغ (ع) ۱۴۰۲ نیز مطابق اخبار منتشر شده فرد حمله کننده مهاجر تاجیکستانی، عامل پشتیبان از تبعه افغانستان و مسئول هماهنگی از کشور آذربایجان بوده است که این امر از به کارگیری مهاجران برای اقدامات تروریستی خبر می‌دهد (برگرفته از: اطلاعیه‌ها، وزارت اطلاعات، آخرین بازدید: ۱۴۰۳/۰۴/۲۰، دسترسی در: vaja.ir).

۷. اطلاعیه‌ها، وزارت اطلاعات، آخرین بازدید: ۱۴۰۳/۰۴/۲۰، دسترسی در: vaja.ir.

همه‌جانبه نسبت به مهاجران، می‌تواند آنان را از میان انواع بزهکاری‌های محتمل، دچار بیگانگی نسبت به کشور میزبان کند و ایجاد انگیزه‌هایی برای ترور و تهدید امنیت ملی ایجاد نماید. اهمیت این پژوهش در این نکته است که ایجاد یک سازمان‌دهی مهاجران می‌تواند از وقوع برخی از اقدامات تروریستی پیشگیری کند.

دلیل انتخاب تروریسم به‌عنوان یکی از انواع جرایمی که مهاجران ممکن است درگیر آن شوند، این است که این جرم در عرصه‌های مختلف سیاسی و حقوقی آثار گسترده‌ای داشته و امنیت ملی و بین‌المللی را به خطر می‌اندازد؛ اغلب، این جرم دارای پشتیبانی سیاسی و مالی بوده و ابعاد بزهکاری مهاجران در آن می‌تواند بسیار وسیع‌تر از سایر جرایم ارتكابی توسط آنان باشد.

مطالعه جرم‌شناسی تروریسم که تقریباً چند دهه است مورد توجه پژوهشگران جهانی قرار گرفته، تمرکز اصلی آن کنترل، مدیریت و پیشگیری از تروریسم است.^۸

روش اجرای این پژوهش توصیفی - تحلیلی با مراجعه به منابع موجود و تحلیل آنان و مصاحبه با جمعی از مهاجرین و اتباع خارجی و با صاحب‌نظران تا حد اشباع نظری خواهد بود. سؤالی که در جرم‌شناسی می‌توان مطرح کرد این است که چرا عده‌ی زیادی از مهاجرین و اتباع خارجی، مرتکب جرایم تروریستی نمی‌شوند؟ که پاسخ این دسته از مهاجرین در مصاحبه می‌تواند راه‌گشای ما در تحلیل عدم بزهکاری آنان در ارتکاب جرایم تروریستی و تطبیق با عوامل بزهکاری مرتکبان قرار گیرد. نحوه انتخاب آنان به‌صورت تصادفی از قشرهای مختلف مانند بی‌سوادان، تحصیل‌کردگان، دانشجویان، کارگران، صاحبان حرف مختلف از طیف‌های اقتصادی، اجتماعی و سیاسی متفاوت به‌صورت پراکنده با تمرکز بر استان تهران خواهد بود. در گام بعدی مصاحبه به سراغ صاحب‌نظران خواهیم رفت که منظور از این اشخاص در این پژوهش افراد متخصص در حوزه جرم‌شناسی و تروریسم است.

در این پژوهش تلاش خواهد شد که به این مسئله پاسخ داده شود که چگونه می‌توان تحلیلی جرم‌شناسانه از علل و عوامل گرایش مهاجرین به تروریسم ارائه کرد؟ و همچنین راهکارهای پیشگیری از تروریسم مهاجرین چگونه است؟

8. Daren Fisher & Erin M. Kearns, "The Theorizing of Terrorism within Criminology", *Journal of Research in Crime and Delinquency* 61, 4 (2024), 25.

۱- علت شناسی ارتکاب تروریسم توسط مهاجرین؛ عوامل و زمینه‌ها

جرم‌شناسی به این واقعیت اشاره می‌کند که یک مشکل اجتماعی پیچیده در بازی وجود دارد که باعث تحریک نسبتاً بی‌رویه خشونت، آسیب و تخریب توسط افراد دیگر می‌شود. یکی از مهم‌ترین هدف‌های جرم‌شناسی در اینجا، علت‌شناسی جنایی یعنی شناسایی عوامل مؤثر در وقوع رفتار مجرمانه (تروریسم) توسط مهاجرین اتباع خارجی است. این مسئله مؤلفه‌های نقش‌آفرین در وقوع جرم یا گرویدن آنان به سمت تروریسم و یا تحقق بزه دیدگی در دسته‌ای از شهروندان را مورد مطالعه قرار می‌دهد.

به‌طور کلی امروزه با پیدایش اشکال نوین بزهکاری به‌ویژه انواع جرایم تروریستی و جرایم سازمان یافته موجی از احساس ناامنی در پهنه گیتی به وجود آمده است. این احساس ناامنی، سرآغازی بی‌سابقه برای اتخاذ تدابیر امنیت‌گرایانه و سرکوبگرانه بود که در لوای شعارهایی چون «مبارزه با اقدامات تروریستی»، «مقابله با جرایم سازمان یافته فراملی» و «ندای برقراری امنیت» تحقق می‌یافت. این تدابیر نشانه‌ای از افول فلسفه بازپروری و بازگشتی قاطع به سخت‌گیری کیفری نسبت به بزهکاران مزمن، به‌جای تکیه بر منطق اصلاح و پیشگیری است. بدین ترتیب، دل‌نگرانی دولت‌ها برای تأمین امنیت شهروندان و قربانیان بالقوه بزهکاری، محور مطالعات بعضی جرم‌شناسان را نیز به خود جلب کرده و آنان را به سمت مطالعات امنیتی با تکیه بر برنامه‌ها و اقدام‌های کنشگران پلیسی - امنیتی سوق داده است. این تغییر رویکرد، آرایش و جهت‌گیری‌های سیاست جنایی را نیز تحت‌الشعاع خود قرار داده است.^۹

در تحلیل و گونه‌شناسی مجرمین حوادث تروریستی سالیان اخیر در جمهوری اسلامی ایران روشن می‌گردد که یک‌گونه عاملان اتباع خارجی، قبل از ارتکاب، وارد مرزهای کشور شده و با هسته سازی شروع به مقدمات اعمال اجرایی می‌نمایند. طریق ورود این مهاجران در مرزهای شرقی کشور بیشتر به‌صورت غیرمجاز و به‌وسیله قاچاق‌برهای محلی است؛ در حالی که شیوه ورود آنان از مرزهای غربی و شمال غرب، به‌صورت قانونی و غیرقانونی است. گونه دوم مهاجرین، هنگام ورود به مرزهای ایران، دارای طرح و ایده تروریستی نیستند؛ اما در کشور مبدأ، عقاید افراطی زیادی دیده می‌شود که ممکن است در ضمیر آنان جای گرفته باشد و بعدها در اثر تحریکات مانند عوامل مذهبی ظهور و بروز یابد. در گونه سوم، مهاجرین

۹. اعظم مهدوی‌پور و نجمه شهرانی کرانی. «امنیتی شدن جرم‌شناسی: راهبردها و آثار آن بر حقوق کیفری». پژوهشنامه حقوق کیفری، ۵، ۱ (۱۳۹۱)، ۱۶۱.

ساکن در کشور جمهوری اسلامی ایران، به‌وسیله شبکه‌های اجتماعی هدف تبلیغاتی گروه‌های تروریستی برای افراطی سازی و جذب قرار می‌گیرند و خود به تهدیدی جدی بدل می‌شوند. در ایران، شبکه اجتماعی تلگرام بیش‌ترین استفاده را میان تروریست‌ها دارد و آنان برنامه‌ها و تبلیغات خود را در این شبکه پی‌ریزی و دنبال می‌کنند. در نهایت، ورود افراد دارای افکار تروریستی ممکن است مهاجران نسل دوم یا سوم که در یک کشور زندگی می‌کنند را به انجام رفتارهای تروریستی مبدل سازد. گروه داعش نمونه‌ای عملی از این پدیده است؛ به‌طوری که برخی از جوانان جذب‌شده به این گروه، مهاجران نسل دوم یا سوم بودند که در کشورهای اروپایی متولد شده و اقامت داشتند. با توجه به آمار بالای این دسته از مهاجران در ایران، این موضوع می‌تواند در تحلیل‌های جرم‌شناسی مورد توجه قرار گیرد.^{۱۰} همچنین نکته‌ای که در تحلیل‌ها مهم به نظر می‌رسد آن است که در همه حوادث تروریستی رخ داده و یا خنثی شده توسط نهادهای امنیتی جمهوری اسلامی ایران، ردپای عامل خارجی مشهود است. به‌بیان‌دیگر، برخی کشورها از گروه‌های تروریستی به‌عنوان ابزاری برای پیشبرد اهداف خود در سیاست خارجی بهره می‌برند؛ این حمایت‌ها می‌تواند شامل تأمین مالی، آموزش، پناه دادن به تروریست‌ها و تجهیز آنان باشد.^{۱۱} نقطه اتکای این پژوهش، تحلیل و تبیین جرم‌شناختی گونه دوم تا چهارم این گونه‌شناسی است که در آن، زمینه‌های بزهکاری در شدیدترین شکل آن یعنی تروریسم، مورد واکاوی قرار می‌گیرد.

همچنین در برخی از موارد مهاجرینی که از سرزمین مادری خود مهاجرت کرده و در کشورهای دیگری زندگی می‌کنند، همچنان ارتباطات و پیوندهای فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی با سرزمین مادری خود را حفظ می‌کنند که در اصطلاح به آنان دیاسپورا^{۱۲} گفته می‌شود.^{۱۳} سازمان‌های تروریستی در کشورهای مبدأ، گاهی با برقراری ارتباط با دیاسپوراها، به دلیل پیشینه‌های قومی، مذهبی و فرهنگی مشترک، از آنها به عنوان تسهیل‌کننده اقدامات تروریستی در کشور مقصد و همچنین تأمین پناهگاه، جذب منابع مالی و جمع‌آوری اطلاعات استفاده می‌کنند. این امر به افزایش موفقیت و کاهش هزینه‌های تروریستی منجر می‌شود.^{۱۴}

۱۰. مصاحبه شخصی، مصاحبه عمیق با صاحب‌نظران امنیتی، تاریخ مصاحبه: تیر ۱۴۰۳.

۱۱. همان.

12. diaspora

13. Marc Helbling, and Daniel Meierrieks. "Terrorism and Migration: An Overview." *British Journal of Political Science* 52, 2 (2022), 980.

14. Ibid.

۱-۱ عوامل سیاسی تروریسم مهاجرین، نقش پررنگ دولت‌ها

مسئله تأثیر عوامل سیاسی بر تروریسم مهاجرین را می‌توان از سه زاویه متفاوت بررسی کرد. اول، نقش دولت‌های خارجی در ایجاد تروریسم در مهاجرین چگونه ارزیابی می‌شود؟ دوم، تروریست‌های مهاجر تا چه اندازه موفق به تأثیرگذاری بر روند سیاسی می‌شوند و یا به‌طور دقیق‌تر تا چه اندازه اضطراب ناشی از خشونت به دستیابی به اهدافی که توسط کسانی که این خشونت را دنبال می‌کنند کمک می‌کند و سوم، واکنش مقامات به خشونت تا چه حد منبعی از اضطراب است که بر روند سیاسی تأثیر می‌گذارد. تروریسم پدیده‌ای پیچیده است که تحت تأثیر عوامل مختلف سیاسی قرار دارد. این عوامل می‌توانند شامل موضوعاتی مانند قطبی شدن رفتار سیاسی، پراکندگی باورهای سیاسی، نگرش نسبت به استفاده از ترور و کارکردهای نسبت داده شده به فعالیت‌های تروریستی باشند و این عوامل سیاسی نقش تعیین کننده‌ای در شکل دادن به انگیزه‌ها، تاکتیک‌ها و اهداف گروه‌های تروریستی دارند. علاوه بر این، زمینه سیاسی که در آن تروریسم به وجود می‌آید نیز می‌تواند به وقوع آن کمک کند. به‌عنوان مثال، طرد گروه‌های قومی از قدرت سیاسی، عامل مهمی در ایجاد تروریسم داخلی در یک کشور است^{۱۵} و در اینجا تروریسم سیاسی یک پدیده پیچیده اجتماعی - سیاسی است که از درگیری‌های حل نشده ناشی می‌شود. این پدیده زمانی پدیدار می‌شود که گروه‌ها احساس کنند که منافع آنان توسط نظام سیاسی نادیده گرفته شده یا در معرض تهدید قرار گرفته است؛ از این رو، گاهی نیز از آن به‌عنوان ابزاری برای رسیدگی به درگیری‌های ریشه‌ای استفاده می‌شود.

تروریسم تحت حمایت دولت^{۱۶} به معنای استفاده یا حمایت یک دولت از تروریسم علیه دولت‌های دیگر یا علیه مردم خود اشاره دارد. از آنجا که تروریسم اساساً در طول سه دهه گذشته به پدیده‌ای بین‌المللی تبدیل شده است، «اصطلاح تروریسم مورد حمایت دولت» معمولاً برای توصیف حمایت یک دولت از تروریسم بین‌المللی استفاده می‌شود.^{۱۷} بسیاری از کشورها به گروه‌های تروریستی در قالب پول، سلاح، آموزش یا ایجاد پایگاه‌هایی برای عملیات کمک می‌کنند و این امر می‌تواند با ورود گروه‌ها و دولت‌های دیگر موجب نیابتی شدن تروریسم گردد. در کشور ایران نیز عوامل سیاسی نقش پررنگی در پیدایش تروریسم در

15. Seung-Whan Choi and James A. Piazza. "Ethnic groups, political exclusion and domestic terrorism." *Defence and Peace Economics* 27, 1 (2016), 38.

16. State sponsored terrorism

17. Daniel Byman, "Understanding, and misunderstanding, state sponsorship of terrorism." *Studies in Conflict & Terrorism* 45, 12 (2022), 1033-1035.

مهاجرین می‌تواند داشته باشد و دولت‌های خارجی با تحریک آنان و وجود پیشنهادهای وسوسه کننده می‌توانند از آنان در جهت پیشبرد اهداف خود بهره ببرند. تحریک مهاجرین به انجام حملات تروریستی می‌تواند به ایجاد فشار سیاسی بر دولت هدف برای تغییر سیاست‌ها یا دادن امتیازات خاص منجر شود و به دنبال تضعیف دولت و ساختارهای سیاسی و اجتماعی کشور باشند و تحریک مهاجرین به تروریسم می‌تواند به‌عنوان یک روش کم‌هزینه و غیرمستقیم برای ضربه زدن به کشور مقابل تلقی شود. دولت‌های بیگانه ممکن است به‌طور پنهانی شبکه‌های ارتباطی با مهاجرین در کشورهای دیگر ایجاد کنند و از طریق این شبکه‌ها به استخدام، آموزش و سازماندهی مهاجرین برای انجام حملات تروریستی بپردازند و گسترش فضای مجازی نیز ارتباط با آنان را در داخل کشور آسان‌تر می‌نماید.

در تروریسم سیاسی داخلی نیز مطابق نظریهٔ عمومی فشار در تروریسم^{۱۸} این امر صادق است که افراد محدودیت‌های جمعی با خصوصیات زیر را تجربه کنند. الف) گستردگی و تأثیرگذاری بر شهروندان (ب) ناعدالتی فرضی و ج) شناسایی افراد مسئول فشارها که با گروه تحت محدودیت رابطه ضعیف دارند. این محدودیت‌های جمعی احتمال تروریسم را افزایش می‌دهند ولی آثار این محدودیت‌ها بر تروریسم تحت تأثیر برخی عوامل قرار می‌گیرند که از جمله آنان می‌توان به ارتباط با جمعیت، تجربهٔ برخی محدودیت‌های شخصی، پشتیبانی اجتماعی، کنترل، خصوصیات فردی، ارتباط با تروریست‌ها و باورهای آنان اشاره داشت.^{۱۹} صرف نظر از افزایش احتمال جرم در نتیجه وجود محدودیت‌ها، مهاجرین اغلب برای تحمل این نوع محدودیت‌ها مرتکب جرم نمی‌شوند. بلکه آنان از روش‌های تحمل قانونی استفاده می‌کنند یا صرفاً محدودیت‌ها را تحمل می‌کنند؛ با این حال، اینکه مهاجرین از طریق تروریسم به این محدودیت‌ها واکنش نشان دهند، تحت تأثیر طیفی از عوامل قرار می‌گیرند. رفتارهای مجرمانه مجرمانه در میان افرادی شایع است که فاقد مهارت و منابع تحمل هستند؛ از پشتیبانی اجتماعی اندکی برخوردارند؛ کنترل اجتماعی کمتری بر آن‌ها وجود دارد، توانایی تحمل مجرمانه را دارند، دوستان مجرم دارند، باورهایی همسو با تحمل مجرمانه داشته و در موقعیت‌هایی قرار می‌گیرند که در آن‌ها هزینهٔ تحمل مجرمانه پایین و مزایای آن زیاد است. تحقیقات نشان می‌دهد که تحمل مجرمانه بیشتر زمانی رخ می‌دهد که اتباع خارجی دارای چند مورد از این عناصر باشند. ولی باید اذعان کرد که اکثر مهاجرینی که این محدودیت‌ها را

18. General strain theory of Terrorism (GSTT)

19. Robert Agnew, A general strain theory of terrorism. *Theoretical Criminology*. 14, 2, (2010), 131-136.

تجربه می‌کنند به تروریسم تمایل نشان نمی‌دهند.^{۲۰}

به‌عنوان نمونه اخبار منتشر شده از مقررات اتاق اصناف در ایران از وجود ممنوعیت بسیاری برای اتباع خارجی در کشور ایران خبر می‌دهد که شامل رستوران‌ها، تالارهای پذیرایی، اغذیه فروشان، آشپزخانه‌ها، کبابی‌ها، سفره‌خانه‌ها و همچنین فروشگاه‌های لبنیات، خاوبار فروشان و توزیع کنندگان مواد غذایی خام و ممنوعیت اجاره مغازه برای تمامی مهاجرین حتی اتباع مجاز خبر می‌دهد.^{۲۱}

ایجاد محدودیت برای اتباع خارجی تا حد مناسب آن منطقی به نظر می‌رسد؛ اما وجود این نوع از محدودیت‌ها با رویکردی امنیتی، موجب فشارهای اقتصادی زیادی به مهاجرین می‌گردد. اکثر آنان را قشر ضعیف جامعه و کارگران تشکیل می‌دهند و ممکن است این اتباع خارجی، مقررات مذکور را ظالمانه تلقی کنند. امری که نمود آن در برخی از مصاحبه‌ها مشهود بوده است؛ جایی که مهاجرین خارجی وجود این محدودیت‌ها را غیرمنصفانه می‌دانند. هرچند این امر لزوماً منجر به اعمال تروریستی نمی‌شود، اما پیوندهای اجتماعی میان اتباع خارجی و کشور ایران را تضعیف می‌کند. همچنین، با دقت در مقررات کشور ایران در خصوص مهاجرین، می‌توان ابراز داشت که نگاه سیاستی موقتی در این زمینه وجود دارد. این رویکرد فاقد دیدگاهی آینده‌نگر است و بیشتر معطوف به حل مسائل روزمره و مدیریت شرایط فعلی اتباع خارجی تا برنامه‌ریزی جامع برای آینده حضور آنان در ایران.^{۲۲}

۱-۲- عوامل مذهبی تروریسم مهاجرین؛ نقش خوانش‌های دینی

باورهای غلط مذهبی اغلب می‌تواند به شکل‌گیری اقدامات تروریستی و شورش‌های کمک کرده و در میان افشار مذهبی مشروعیت و حمایت آن‌ها را کسب کند. البته نمی‌توان عنوان نمود که مذهب خود دارای ابعاد خشونت‌آمیز است، بلکه تفاسیر غلط و ابزارهای از مذهب و اعتقادات دینی، خشونت نامتعارف را گسترش می‌دهد. ویژگی منحصر به فرد تروریسم مذهبی، وجود یک ایدئولوژی مذهبی قابل تشخیص است، یک فرا روایت که به پیروان مذهبی کمک می‌کند تا تمام جنبه‌های جهان را که آن‌ها را احاطه کرده است درک کنند و اقدامات خشونت‌آمیز را که معمولاً بر اساس خوانش و تفسیر انتخابی متون مقدس بنا شده است توجیه می‌کند. ایدئولوژی‌های دینی ممکن است مانند گروه‌های تروریستی بنیادگرا برای

20. Ibid.

۲۱. کدام شهر اشتغال تمام اتباع افغانستان را ممنوع کرد؟؛ اطلاعات، آخرین بازدید: ۱۴۰۳/۰۶/۱۵.

۲۲. مصاحبه شخصی، مصاحبه عمیق با صاحب‌نظران دانشگاهی، تاریخ مصاحبه: تیر ۱۴۰۳.

تعریف اهداف نهایی سیاسی عمل کنند یا ممکن است به‌سادگی به‌عنوان چهارچوبهای کنش جمعی عمل کنند که از طریق آن تصورات اعضای گروه ایجاد می‌شود و تاکتیک‌های آن مشروعیت می‌یابد و گروه‌های تروریستی محاسبات خود را برای موفقیت و نگرانی‌ها در مورد واکنش‌های عمومی را بر اساس معیارهای دینی استوار می‌کنند.^{۲۳} ایدئولوژی نه تنها هویت که هم‌چنین معنا و هدف گروه تروریستی را تبیین می‌کند و می‌تواند جمعیت‌ها را به حرکت درآورند. این بدین معناست که عقیده مذهبی صرفاً نماد و ایده‌های انتزاعی نیستند بلکه در رفتار نیز تجلی می‌یابند و به عبارتی می‌توان گفت تمام زندگی تروریسم تا حدودی ایدئولوژیک است و در تمام زندگی اجتماعی آنان رخنه کرده است و گروه‌های تروریستی محاسبات خود را برای موفقیت بر اساس معیارهای دینی استوار می‌کنند و بنابراین قربانیان موجه خشونت عادلانه‌اند.^{۲۴}

تروریست‌های مذهبی دارای سه ویژگی مهم هستند. الف) مرتکبین باید از متون دینی برای توجیه یا توضیح اعمال خشونت‌آمیز خود یا برای جذب نیرو استفاده کنند. ب) شخصیت‌های روحانی باید در نقش‌های رهبری مشارکت داشته باشند. ج) تصاویر آخرازمایی از تخریب توسط عاملان به‌عنوان یک ضرورت تلقی می‌شود.^{۲۵} ایجاد همبستگی گروهی از طریق شناسایی ویژگی‌های مشترک در مهاجرینی که تفسیر مشابهی از ایمان خود دارند، می‌تواند به‌عنوان ابزار قدرتمندی در زمانی که گروهی خود را در موقعیت نامطلوب یا بحرانی در مقابل یک گروه خارجی دشمن می‌بیند، عمل کند. به همین دلیل، گروه‌های تروریستی مذهبی اغلب اسامی صراحتاً مذهبی را ترجیح می‌دهند تا درستی سازمان خود را از دشمنانشان تشخیص دهند. به همین ترتیب، آن‌ها همچنین از اصطلاحات مذهبی کافر و شیطان برای توصیف دشمنان خود استفاده می‌کنند. در همین راستا، داعش در تلاش برای تقسیم جهان به دو دسته دارالحرب (دنیای جنگ) و دارالاسلام (دنیای صلح) است و بیشتر مسلمانان را که این گروه را قبول ندارند، آماج حملات خود قرار می‌دهد و آن‌ها را «گروه تحت نفوذ به خطر افتاده» توصیف می‌کند. این مسئله ریشه در برداشت نادرست از ایدئولوژی تولی و تبری، به‌عنوان یکی از مسائل فروع دین در اسلام به معنای دوستی با اهل حق و از

23. Nilay Saiya, *Weapon of peace: How religious liberty combats terrorism*. (Cambridge University Press, 2018), 11-12.

۲۴. مصاحبه شخصی، مصاحبه عمیق با صاحب‌نظران دانشگاهی، تاریخ مصاحبه: خرداد ۱۴۰۳.

25. Elijah Onyango Standslause Odhiambo. "Religious fundamentalism and terrorism." *Journal of Global Peace and Conflict* 2, 1 (2014), 192.

اهل بیزاری از اهل باطل نشئت می‌گیرد.

برخی از مهاجران افراط‌گرا ممکن است باور داشته باشند که در صورتی که دولت کشور میزبان برخلاف ارزش‌ها و باورهای آن‌ها عمل کند، حق دارند با توسل به خشونت علیه آن حکومت و شهروندان حامی‌اش واکنش نشان دهند؛ در چنین شرایطی، تروریسم در نظر آنان مشروع جلوه می‌کند.

این افراد، مؤلفه‌های مذهبی مانند جایگاه تعلق به بهشت و پاداش را با اهمیتی آغشته می‌کنند که فقط در آن بافت ایدئولوژیک قابل درک است. تعریف بیعت‌ها و نقش‌های برادری و خواهری و پاداش‌های غیرمادی مانند رستگاری از طریق شهادت، از جمله آنان است. این بدین معناست که عقیده مذهبی صرفاً نماد و ایده‌های انتزاعی نیستند، بلکه در رفتار نیز تجلی می‌یابند؛ به عبارتی می‌توان گفت تمام زندگی تروریست‌ها تا حدودی ایدئولوژیک است و در تمام زندگی اجتماعی آنان رخنه کرده است.

مطالعه گروه تروریستی جیش العدل و آسیب‌های وارده به کشور ایران نشان می‌دهد که گفتمان موجود در این گروه دارای مضامین مذهبی بالایی است^{۲۶} و این امر می‌تواند با ارائه یک روایت قربانی‌گرایانه حس خشم و انتقام را در مهاجرین در ایران تحریک کرده و آن‌ها را برای پیوستن به گروه‌های تروریستی سوق دهد.

مهاجرت، اغلب با از دست دادن هویت و کاهش احساس تعلق به سرزمین و جامعه مبدأ همراه است. گروه‌های تروریستی که تحت پوشش شعارهای مذهبی فعالیت می‌کنند، برای مهاجرینی که در جامعه جدید احساس بیگانگی و انزوا می‌کنند، یک هویت جدید و جامعه‌ای جایگزین فراهم می‌آورند. این گروه‌ها با تأکید بر «امت اسلامی» و «برادری دینی» می‌توانند حس تعلق عمیقی را در فرد ایجاد کنند و او را از تنهایی و بیگانگی رهایی بخشند.

۱-۳ عوامل روان‌شناختی تروریسم مهاجرین؛ نقش اختلالات روانی

روانشناسی جنایی تروریسم یکی از پیچیده‌ترین و جامع‌ترین روش‌های بررسی فرایند درگیر شدن در تروریسم است. تحقیقات نشان می‌دهد که خشونت می‌تواند برای برخی هیجان‌انگیز و جذاب باشد که روانشناسان آن را «اشتیاق برای خشونت»^{۲۷} می‌نامند. برخی از

۲۶. سید محمدحسین اکرمیان و سید محمدعلی حسینی زاده، «تحلیل گفتمان ضد امنیتی گروهک تروریستی جیش العدل (جیش الظلم) در سیستان و بلوچستان»، *مجله آفاق امنیت*، ۱۳، ۴۷ (۱۳۹۹)، ۹۸-۹۷.

مطالعات مربوط به اشتیاق برای خشونت به سربازان و جنگ پرداخته‌اند و نشان داده‌اند که این نوع اشتیاق می‌تواند نشانه‌های اختلال استرس پس از سانحه^{۲۸} را کاهش دهد یا از بین ببرد.^{۲۹} در این زمینه استدلال می‌شود که در صورت اجتماعی سازی مناسب در امر خشونت، مبارزان می‌توانند از استمرار خشونت علیه دیگران لذت ببرند و در فعالیت خود نیز خشونت بیشتری به خرج دهند. یکی از عناصر کلیدی در اجتماعی‌سازی سن است و هر چه مهاجر هنگام اجتماعی شدن در فرهنگ خشونت‌آمیز جوان تر باشد اشتیاقش نیز برای رفتارهای خشونت‌آمیز بیشتر می‌شود؛ بنابراین، شگفت آور نیست که جوانان مهاجر بیشتر در معرض جذب گروه‌های تروریستی قرار می‌گیرند.^{۳۰} بسیاری از تروریست‌ها آسیب‌های روانی، مانند سوء استفاده در دوران کودکی را تجربه کرده‌اند و اکثر آنان کودکی سختی را پشت سر گذاشته‌اند. همچنین، در بسیاری از آنها حداقل یک ویژگی شخصیتی خاص مانند خودشیفتگی و پارانوئیا^{۳۱} مشاهده می‌شود.^{۳۲}

در خصوص مهاجرین نیز، تجربه دوران کودکی سخت و پشت سر گذاشتن مراحل طاقوت فرسا برای مهاجرت به کشوری جدید، زمینه‌ساز بروز مشکلات روان‌شناختی متعددی است؛ در برخی موارد، این وضعیت می‌تواند زمینه‌ساز گرایش به رفتارهای خشونت‌آمیز یا اقدامات تروریستی باشد. با این حال، روان‌شناسی تروریسم پدیده‌ای پیچیده و چندلایه است که ابعاد متنوعی را دربر می‌گیرد و نمی‌توان تبیینی یک‌بعدی برای آن ارائه داد.

یک سازمان تروریستی به دنبال هر چه باشد در درجه اول به دنبال بقا است و بدین منظور ضروری است که آنها اعضای خود را قانع کنند که عضویت در گروه ارزشمند است. به بیان دیگر سازمان‌ها برای بقا بایستی اعضای با انگیزه داشته باشند و به صورت عقلانی حضور در گروه را بپذیرند و به‌عنوان نمونه عوامل مذهبی می‌تواند موجب عقلانی شدن تروریسم در آنان گردد. تروریسم با نقض هنجارهای بین‌المللی در مورد هدف قرار دادن غیرنظامیان در درگیری‌های مسلحانه عمداً قصد دارد فراتر از عقلانی شدن ظاهر شود تا تأثیر روانی یک حمله را تقویت کند و به طور حیاتی به این استدلال کمک می‌کند که استفاده از

28. PTSD

29. Zainab Al-Attar. "Severe mental disorder and terrorism: When psychosis, PTSD and addictions become a vulnerability." In *Violent Extremism*, Routledge, (2021), 58-6030. Nikola Brzica, "Potential adherents of radical Islam in Europe: Methods of recruitment and the age of perpetrators in acts of terror." *Politička misao* 54, 04 (2017), 174-177.

31. Paranoia

32. Samyukta, Suresh and Aditya Sundaray. "Ordeal factors to interpret terrorists: A concrete understanding on PTSD and correlated triggers." *Gap Indian Journal of Forensics and Behavioural Sciences* 3, 1 (2022), 2.

تروریسم از نظر آنان عقلانی است. رفتار منحرفانه نوعی تصمیم‌گیری فردی و گزینش عقلانی فایده‌گرایانه است که پس از سنجش پیامدهای مثبت و منفی رفتار منحرفانه صورت می‌گیرد. درباره عقلانیت تروریست بسته به درجه مشارکت فعالانه در فعالیت تروریستی می‌توان بین سه طبقه مختلف تروریست‌ها تمایز قائل شد. نخست فرد مهاجر در منفعلانه‌ترین شکل بدون مشارکت در هیچ اقدامی فقط از هدف گروه تروریستی هواداری می‌کند. گام بعدی تبدیل شدن به یک تروریست فعال است که به سازمان تروریستی تعلق دارد و فعالانه از هدف آن دفاع می‌کند و در شدیدترین حالت، فرد مهاجر می‌تواند به یک تروریست انتحاری تبدیل شود که حاضر به جان دادن برای هدف سازمان است. به طور خاص، طبقه آخر تروریست‌ها چالشی برای تئوری انتخاب عقلانی است که چگونه کسی می‌تواند عقلانیت و کشتن خودش را با هم وفق دهد و از استفاده از زندگی آینده دست بکشد؟^{۳۳}

در اینجا باید بین سطوح تصمیم یعنی سطح فردی یا گروهی تمایز قایل شد و هر چند تصمیمات فردی مهاجرین ممکن است خود به خود عقلانی باشد؛ اما این تصمیمات ممکن است حتی با رفتار غیر عقلانی در سطح گروهی این سازمان مغایر باشد. از آنجا که روند تصمیم‌گیری در یک سازمان تروریستی پیچیده است، تصمیمات نهایی و حملات همواره نتیجه یک روند عقلانی نیست. در نتیجه به جای رد کامل مدل انتخاب عقلانی شاید لازم باشد بین سطوح مختلف عقلانیت و نیز بین سطوح مختلف تصمیم‌گیری در این سازمان تمایز قائل شویم و باید بین عقلانیت فردی و تصمیم گروهی تمایز قائل شد.^{۳۴}

فرایند روانشناختی گرایش مهاجرین به خشونت‌های تروریستی را می‌توان به چهار مرحله تقسیم بندی کرد. نخستین مرحله خشم اخلاقی است و هنگامی رخ می‌دهد که فرد از چیزی رنج می‌برد و ممکن است شاهد رنج و سختی دیگران باشد یا خود مستقیماً قربانی بی‌عدالتی باشد و اگر فرد نتواند خشم خود را به طور سازنده مدیریت کند، ممکن است به دنبال راه‌هایی برای ابراز خشم خود باشد که خشونت‌آمیز هستند. دومین مرحله به درونی سازی خشونت برمی‌گردد که در این مرحله، فرد خشم خود را با تفسیر خاصی از باورهای خود (مانند اسلام) توجیه می‌کند. او ممکن است به دنبال آیاتی از قرآن یا روایاتی از بزرگان دینی باشد که

33. Bryan Caplan, "Terrorism: The Relevance of the Rational Choice Model," *Public Choice* 128 (2006), 93.

34. Gregory Miller, "Terrorist Decision Making and the Deterrence Problem," *Studies in Conflict & Terrorism* 36, 2 (2013), 136-140.

خشونت را در شرایط خاصی مجاز می‌دانند و این تفسیرها به فرد کمک می‌کنند تا خشونت را به عنوان راهکاری مشروع برای مقابله با بی‌عدالتی بپذیرد. در سومین گام، شخصی سازی خشونت صورت می‌گیرد و فرد مهاجر تجربیات شخصی خود را با خشم اخلاقی‌اش مرتبط می‌سازد و ممکن است احساس کند که خشونت تنها راه برای انتقام یا احقاق حق خود است؛ در این راستا، ممکن است تحت تأثیر تبلیغات گروه‌های تروریستی قرار گیرد که خشونت را راهی برای رسیدن به پیروزی و عزت معرفی می‌کنند. در نهایت گام چهارم به همراهی با خشونت طلبان مربوط می‌شود و فرد خشم و باورهای خود را با دیگر افرادی که تفکرات مشابهی دارند، به اشتراک می‌گذارد. او ممکن است در گروه‌های مجازی یا واقعی با افرادی آشنا شود که خشونت را تأیید می‌کنند و او را تشویق به پیوستن به یک گروه تروریستی می‌کنند و این گروه‌ها به فرد احساس تعلق و حمایت می‌دهند و او را متقاعد می‌کنند که خشونت تنها راه حل است.

۱-۴- عوامل فرهنگی و اجتماعی تروریسم مهاجرین؛ از سنت‌های افراطی تا یادگیری اجتماعی

تأکید بر تفاوت‌های فرهنگی و اجتماعی درصدد نشان دادن وضعیت خاص از تروریسم است که در آن تبعیض نژادی و فرهنگی و تعارض‌های بین فرهنگی سبب می‌شود تا تروریسم به‌عنوان راه‌حلی برای فرار از این مشکل انتخاب شود. فرهنگ ابزاری است که از طریق آن ارزش‌ها و دیدگاه‌ها منتقل می‌شود و از راه فرهنگ است که افراد حاضر در تروریسم، هویت‌های فردی و گروهی خود را می‌آفرینند. اعمال افراد صرفاً عملکرد انواع شخصیت و تمایلات روان‌شناسانه نیست، بلکه همچنین انعکاس انتظارات فرهنگی مشترک آنان نیز است. تروریست‌هایی که مرتکب اعمال شنیع انسانی می‌شوند، هیچ‌گاه از تمایز قائل شدن میان خیر و شر دست نکشیده و توان اخلاقی آنان هیچ‌گاه پژمرده نشده است، بلکه برای آنان درک اخلاقی جدیدی فراهم شده است که موجب تحریک آنان در محیط نامتجانس فرهنگی می‌شود.^{۳۵} از سوی تحقیر دائمی مهاجرین توسط مردم میزبان به شیوه‌های زبانی و عملی، موجب کاشتن بذر نفرت در وجود آنان می‌شود که ممکن است بعدها تروریسم محصول آن باشد. البته در آن سوی مسئله نوع رفتار برخی از مهاجرین در ایران نیز می‌تواند در این زمینه

35. Debra A. Smith, "Symbiotic Othering: Terrorism, Emotion and Morality," in *Punishing the Other: The Social Production of Immorality Revisited*, edited by Anna Eriksson (Abingdon, UK: Taylor & Francis, 2015), 247.

تأثیرگذار باشد.^{۳۶}

این مسئله گرچه تاکنون در تروریسم داخل در کشور ایران کمتر مشاهده شده است، اما در آینده حتی در میان مهاجرین نسل دوم و سوم نیز می‌تواند مطرح باشد و در مطالعات جرم‌شناختی مورد استفاده قرار گیرد. همچنین، در کشورهای غربی برخلاف کشور ایران تروریسم به دلایل فرهنگی، اجتماعی، نژادپرستی، دلایل زیست محیطی، فناوری و... نیز رواج دارد. در نمونه عملی، تئودور جان تد کازینسکی^{۳۷} که در ایلینوی متولد شده بود، با ۱۶ بمب‌گذاری جداگانه، منتج به یکی از پرونده‌های مهم تروریسم در تاریخ اداره تحقیقات فدرال آمریکا^{۳۸} شد. وی با انزجار از علم و تکنولوژی، پیشرفت آن را بزرگ‌ترین تهدید برای جامعه می‌دانست و با خشم و ناامیدی جنبش ضد تکنولوژی خود را به راه انداخت و رشته طولانی بمب‌گذاری‌هایش را آغاز کرد.^{۳۹} همچنین، در حادثه تروریستی تیراندازی در کلیسای چارلستون واقع در کارولینای جنوبی در سال ۲۰۱۵، دیلان روف،^{۴۰} مرد سفیدپوست ۲۱ ساله، به کلیسای امانوئل متعلق به سیاه پوستان در چارلستون، کارولینای جنوبی حمله کرد و جان ۹ نفر آفریقایی - آمریکایی را گرفت. وی انگیزه خود را نژادپرستانه و برتری نژادی سفیدپوستان می‌دانست.^{۴۱}

همچنین، ابعاد فرهنگی کشورهای مبدأ مهاجرین مانند باورهای «خشک و مقدس مآبانه» و سنت‌گرایی، سبب نوعی ارزش‌های فرهنگی می‌گردد که در آن ممکن است برای مهاجرین اقدامات تروریستی نوعی هنجار فرهنگی به حساب آید که توسط برخی از پیشوایان دینی مورد تأیید قرار می‌گیرد^{۴۲} از سوی دیگر مطابق نظریه یادگیری اجتماعی، همه

---

۳۶. بر اساس مصاحبه به عمل آمده با جوانی مهاجر از کشور افغانستان، تحقیرهای اجتماعی و توهین‌های مکرر سبب گردیده است تا وی دچار آسیب‌های روانی و تروما گردد و تکرار روزمره این تعصب و پیش‌داوری نسبت به آنان موجب گسست اجتماعی وی از جامعه ایران و حس تلافی گشته است که این امر می‌تواند در تحلیل زمینه‌های آسیب‌های روحی مهاجرین مهم جلوه داده شود (مصاحبه شخصی، مصاحبه عمیق با مهاجرین خارجی، تاریخ مصاحبه: اردیبهشت ۱۴۰۳).

37. Theodore John Ted Kaczynski

38. FBI

39. "Ted Kaczynski Dead," The New York Times, June 10, 2023, accessed May 11, 2024, <https://www.nytimes.com/2023/06/10/us/ted-kaczynski-dead>.

40. Dylann Roof

41. "Dylann Roof Found Guilty in Charleston Church Shooting," The Guardian, December 15, 2016, accessed May 11, 2024, <https://www.theguardian.com/us-news/2016/dec/15/dylann-roof-convicted-charleston-shooting>.

42. Michele J. Gelfand, Gary LaFree, Susan Fahey, and Emily Feinberg, "Culture and Extremism," *Journal of Social Issues* 69, 3 (2013), 502-505.

رفتارهای اجتماعی از جمله جرم یاد گرفته می‌شوند و دیدگاه‌هایی که در میان جرم‌شناسان درباره تروریست‌ها و اقدامات آن‌ها وجود دارد نشان می‌دهد که نیروهای متفاوتی در جریان بوده و گروه مهاجرین از طریق وابستگان یا دوستان با سازمان‌های تروریستی ارتباط برقرار می‌کنند و یا حتی از طریق اینترنت به تروریسم گرایش پیدا می‌کنند. این تکامل که در جهت برعکس جذب بالا به پایین نیروها شکل گرفته است، ممکن است فراتر رود تا افرادی را شامل شود که در برابر کامپیوترها نشسته‌اند و دست به خود افراطی سازی^{۴۳} زده، حمله از نوع گرگ تنها^{۴۴} انجام داده و یا به شبکه یا سازمانی خاص از تروریسم می‌پیوندند.^{۴۵}

یادگیری افراطی سازی اغلب زمانی رخ می‌دهد که تروریست‌های احتمالی منزوی شده‌اند و دیدگاه‌های مخالف تروریسم را نمی‌بینند. این وضعیت زمانی پیش می‌آید که تروریست‌های بالقوه به‌طور فیزیکی از جامعه دور شده‌اند و در کنار باورمندان واقعی به تروریسم زندگی می‌کنند. بر اساس نظریه یادگیری اجتماعی، باور به محرکی برای رفتار تبدیل می‌شود و رفتار، خود می‌تواند استمرار خود را تضمین کند و تروریست‌های بالقوه از مهاجرین را منزوی می‌کند. امروزه فرآیند افراطی سازی اغلب در اینترنت اتفاق می‌افتد، جایی که محتوای رادیکال سازی به راحتی به اشتراک گذاشته می‌شود و مهاجرین بالقوه به آن دسترسی پیدا می‌کنند.^{۴۶} در سال‌های اخیر برخی از سازمان‌های تروریستی آسان‌تر، سریع‌تر و در مقیاسی بی‌سابقه موفق شدند از قدرت رسانه‌های اجتماعی برای جذب مهاجرین برای هدف و ایدئولوژی خود استفاده کنند. از آنجایی که انسان‌ها به دنبال احساس تعلق و ارتباط هستند، مهاجرین دارای طرد اجتماعی یا اتباعی که در معرض خطر طرد شدن هستند نیز مستعد افراط‌گرایی هستند.

در شهر تهران، مهاجرین غیرقانونی در اردوگاه مراقبتی عسگرآباد ورامین جهت تعیین تکلیف قانونی نگهداری می‌شوند. این امر سبب گردیده است تا بسیاری از آنان در هم‌نشینی افتراقی با مهاجرین دارای عقاید افراطی، با آموختن شگردها و انگیزه‌های متفاوت وارد فرآیند یادگیری اجتماعی شوند که عقاید تروریستی نیز در میان آنان دیده می‌شود و ارتباط آنان پس از آزاد شدن از اردوگاه ادامه می‌یابد.^{۴۷} در پیشینه تروریست‌های دستگیر شده در ایران نیز

43. Self-radicalization

44. Lone wolf terrorism

45. Ibid; 28

46. Miriam Fernandez, Antonio Gonzalez-Pardo, and Harith Alani, "Radicalisation Influence in Social Media," *Journal of Web Science* 6 (2019), 1.

۴۷. مصاحبه شخصی، مصاحبه عمیق با صاحب‌نظران قضایی، تاریخ مصاحبه: مرداد ۱۴۰۳.

نوعی یادگیری اجتماعی دیده می‌شود که در آن اغلب چنین تلاش‌هایی برای استخدام در پلتفرم‌های رسانه‌های اجتماعی باز (مثلاً توییتر، اینستاگرام و یوتیوب) آغاز می‌شوند؛ اما سپس به پیام‌های خصوصی و یا پلتفرم‌های رمزگذاری شده (مانند واتساپ و تلگرام) منتقل می‌شوند. چنین کانال‌های ارتباطی رمزگذاری شده‌ای نیز توسط هسته‌ها و شبکه‌های تروریستی برای برنامه‌ریزی عملیات خود استفاده شده است و در آن فرایند یادگیری اجتماعی و افراطی سازی شکل می‌گیرد.^{۴۸}

۲- مهاجرین و پدیده تروریسم گرگ تنها^{۴۹}

در دنیای حیوانات، «گرگ تنها»، گرگی است که گروه را ترک می‌کند تا به تنهایی به شکار بپردازد؛ غالباً قوی‌تر و خشن‌تر از سایر گرگ‌هاست و درنده خطرناک‌تری به شمار می‌رود. با الهام از این مفهوم، عنوان «گرگ تنها» به مهاجمان تروریستی اطلاق می‌شود که به صورت انفرادی و خارج از ساختار یک سازمان تروریستی عمل می‌کنند. سه ویژگی کلیدی این تروریست‌ها عبارتند از:

- اقدام انفرادی؛
- عدم وابستگی به یک گروه یا شبکه تروریستی سازمان‌یافته؛
- هدایت شیوه‌های عملیاتی توسط خود فرد و بدون هیچ‌گونه فرمان یا سلسله مراتب مستقیم بیرونی.^{۵۰}

مهاجرینی که در اعمال تروریستی انفرادی شرکت می‌کنند اغلب با عنوان گرگ‌های تنها، تروریست‌های انفرادی، تروریست‌های تک نفره و تروریست‌های مستقل شناخته می‌شوند. پژوهشگران اغلب در خصوص محرک‌های تروریسم گرگ تنها دارای اختلاف نظر هستند و اینکه آیا فرد ذاتاً برای این کار انگیزه دارد یا خیر، برای انتقام این کار را می‌کند یا به لحاظ روانی بیمار است یا عوامل بیرونی اثرگذار بوده‌اند مورد اختلاف است؛^{۵۱} اما هر کدام به نحوی می‌تواند پاسخگوی انگیزه یک گرگ تنها به لحاظ جرم‌شناختی در نظر گرفته شود و تصمیم گرگ‌های تنها برای اقدامات تروریستی به‌طور معمول با چندین انگیزه دنبال

۴۸. مصاحبه شخصی، مصاحبه عمیق با صاحب‌نظران امنیتی، تاریخ مصاحبه: خرداد ۱۴۰۳.

49. Lone wolf terrorism

50. Ramon Spaaij, Understanding Lone Wolf Terrorism: Global Patterns, Motivations and Prevention (Dordrecht: Springer Science & Business Media, 2011), 16.

51. Randy Borum, Robert Fein, and Bryan Vossekuil, "A Dimensional Approach to Analyzing Lone Offender Terrorism," *Aggression and Violent Behavior* 17, 5 (2012), 390-393.

می‌شود که بعضی از آنان نقش محوری دارند. مهاجرانی که تبدیل به نمونه کلیشه‌ای از گرگ تنها می‌شوند به پراکنده شدن از گروه تن می‌دهند چراکه اغلب با هنجارهای اجتماعی ۵۲ و اتحاد گروه سازگاری ندارند. این گرگ‌ها نوعاً مورد زورگویی قرار گرفته‌اند و به‌عنوان عضوی ضعیف تلقی شده و توسط سایر اعضای گروه مورد کم محلی قرار می‌گیرند. هنگامی که یک گرگ از گروهش جدا می‌شود بهترین توصیف برای او عبارت است از یک تک روی سرسخت، سازش‌ناپذیر و مستقل که مجبور به ساختن مسیر خودش شده است و رها از نیاز احساساتی نسبت به حضور دیگران هستند. اقدام انفرادی گرگ‌های تنها موجب می‌گردد تا شناسایی و بازدارندگی این اعمال دشوار گردد و آزادی عمل آنان در انتخاب سوژه و نوع اقدام تروریستی سبب افزایش خلاقیت آنان در حملات می‌شود.^{۵۳}

در اصل برخلاف اکثر تروریست‌ها، گرگ‌های تنهای مهاجر اغلب خود افراطی هستند. گرگ‌های تنها اغلب دارای ایدئولوژی‌های خاص خودشان هستند که انتقام‌گیری شخصی را با نفرت سیاسی، مذهبی، اجتماعی و فرهنگی ترکیب می‌کنند و این ترکیب ایدئولوژی و انتقام شخصی نقش کلیدی در وخیم‌تر شدن خطرات و تهدیدات انجام شده توسط گرگ‌های تنهای مهاجر دارد. مهاجرینی که تصمیم به انجام حملات گرگ تنها می‌گیرند بر این باورند که آن‌ها به نمایندگی از تمام ملیت، قومیت و یا دین خود وظیفه دارند تا این اقدامات را انجام دهند و حضور میلیونی مهاجرین در کشور ایران با توجه به تفاوت‌های سیاسی، مذهبی، فرهنگی و اجتماعی با جامعه ایران نیز ممکن است همراه با این پدیده گردد.^{۵۴}

برخی از افراد مهاجر به‌ویژه جوانان، ممکن است در جستجوی معنا و هدف در زندگی باشند و ایدئولوژی‌های افراطی می‌توانند با ارائه یک روایت بزرگ و معنادار از جهان و نقش فرد در آن به این نیاز پاسخ دهد. مهاجرت می‌تواند به معنای از دست دادن یا به چالش کشیده شدن ارزش‌ها و باورهای قبلی باشد. فرهنگ کشور جدید ممکن است ارزش‌های متفاوتی داشته باشد که با ارزش‌های فرد در تضاد باشند و این تضاد می‌تواند منجر به سردرگمی و بی‌هویتی و در نتیجه بحران معنا شود. در این راستا، قطع ارتباط با فرهنگ

52. Social norms

53. Burecu Pinar Alakoc, "Competing to Kill: Terrorist Organizations versus Lone Wolf Terrorists," *Terrorism and Political Violence* 29, 3 (2017), 7.

54. به‌عنوان نمونه می‌توان به حادثه تروریستی حرم امام رضا (ع) در سال ۱۴۰۱ اشاره کرد که در آن یک گرگ تنها، به سه روحانی حمله می‌کند و زمینه‌های خود افراطی‌گری و تأثیرات شبکه‌های اجتماعی در آن دیده می‌شود.

اصلی، خانواده و دوستان کشور محل تابعیت مهاجرین می‌تواند فرایند تبدیل به یک گرگ تنها را تسریع ببخشد و سازگاری با یک فرهنگ جدید و شکل‌دهی یک هویت جدید برای آنان همراه با بحران‌های روان‌شناختی و اجتماعی باشد. همچنین، مهاجران ممکن است در کشور جدید خود یعنی ایران جایگاه اجتماعی و موقعیت قبلی خود را از دست بدهند و به‌عنوان مثال، یک کارآفرین متخصص افغانستانی در کشور خود ممکن است در کشور ایران به‌عنوان یک کارگر مشغول به کار شود و این نزول جایگاه اجتماعی می‌تواند عزت نفس را خدشه‌دار کرده و احساس بی‌ارزشی و بی‌معنایی را تقویت کند. در این جهت در مصاحبه با مهاجری افغانستانی وی شغل پیشین خود را قبل از ظهور طالبان و مهاجرت به کشور ایران، معاون دادستان کابل معرفی می‌کند که مجبور به مهاجرت شده و اکنون در بازار تهران مشغول به کار است. این تنزل جایگاهی موجب آسیب‌های روانی برای وی گشته است.^{۵۵} این امر به خودی خود موجب تبدیل این اشخاص به تروریسم نمی‌شود؛ اما همراهی این عناصر با عقاید افراطی در کشور میزبان و تحریک‌های گروه‌های افراطی می‌تواند به‌عنوان یکی از عوامل خشونت بیشتر مانند تروریسم و مستعد تبدیل شدن به گرگ تنها در نظر گرفته شود.

۳- پیشگیری از تروریسم در مهاجرین

بزهکاری پدیده‌ای است که در هر بخش از جامعه با تأثیرپذیری از دسته‌ای از عوامل جرم زا رخ دهد. به همین جهت برای کارا شدن تدابیر پیشگیرانه باید با توجه به عوامل نقش‌آفرین در ارتکاب تروریسم در هر یک از منطقه‌ها سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی کرد. چه‌بسا عوامل تأثیرگذار بر وقوع یک جرم از منطقه‌ای به منطقه دیگر در کشورها تفاوت داشته باشد. در این راستا، عوامل تروریسم در مهاجران افغانستانی با عوامل تروریسم در مهاجران اقلیم کردستان در ایران متفاوت است و در مناطق پرخطر برای هر یک از آنان باید از رهگذری متفاوت به پیشگیری نگاه شود. علاوه بر این، در هر منطقه از استان‌های ایران، ظرفیت‌های مختلف برای پیشگیری از جرم وجود دارد که می‌توان با استفاده از آن‌ها از شمار بزهکاری‌ها کاست. در مصاحبه با برخی از مهاجرین، اکثریت آنان میان خود و مهاجرینی که اقدام به اعمال خشونت‌آمیز زده‌اند تمایز قائل می‌شدند و آنان را طبقه‌ای می‌دانستند که منسوب به گروه‌هایی خاص می‌شوند و یا توسط این گروه‌ها جذب شده و ترور می‌نمایند. در اکثر مصاحبه‌ها، مهاجرین با کشور ایران انس و الفت پیدا کرده و نشانه‌های افراطی سازی در آنان مشاهده

۵۵. مصاحبه شخصی، مصاحبه عمیق با مهاجرین خارجی، تاریخ مصاحبه: شهریور ۱۴۰۳.

نمی‌شود. همچنین، در مصاحبه با مهاجری غیرقانونی که سابقه حضور در اردوگاه سفید سنگ در استان خراسان رضوی ایران جهت رد مرز را داشته است، از حضور اندکی مهاجرین دارای عقاید افراطی در داخل اردوگاه خبر می‌دهد که سالیان طولانی در کشور ایران حضور داشته و می‌تواند بر روی جوانان و مهاجرین منزوی تأثیر بگذارد.^{۵۶} بر این اساس ذیل دو عنوان پیشگیری اجتماعی و وضعی این پدیده بررسی می‌شود، هرچند در عمل گونه پیشگیری اجتماعی با توجه به موقعیت مهاجران در کشور مقصد و سازکار و امکانات کشور ایران کمتر کارایی دارد و زمان بر بودن این نوع از پیشگیری و وجود متغیرهای گوناگون در تروریسم و تغییر پیوسته آنان به مشکلات پیشگیری اجتماعی می‌افزاید. همچنین، اختلاف نظرهای حاکمیتی در خصوص مهاجرین در کشور ایران به چشم می‌آید که می‌تواند به خوبی کار پیشگیری را پر چالش نماید. در نمونه عملی می‌توان به طرح تشکیل سازمان ملی مهاجرت در ایران اشاره داشت که با حمایت دولت روبرو گشته، اما به دلیل وجود برخی ملاحظات سیاسی این طرح در مجلس مسکوت می‌ماند و بعداً در دولت چهاردهم تبدیل به لایحه از سوی دولت می‌شود.^{۵۷} با این حال در زمان دولت سیزدهم با تشکیل این سازمان قبل از تصویب قانونی، به صورت پیشاپیش حتی برای آن از سوی وزارت کشور رئیس نیز تعیین می‌شود^{۵۸} و با همیاری این سازمان مقررات گذاری‌هایی مانند مشوق‌های سپرده گذاری‌های اتباع نیز صورت می‌پذیرد.^{۵۹} این در حالی است که در سایر قوانین مانند قانون مبارزه با تأمین مالی تروریسم مصوب ۱۳۹۴ و اصلاحات آن در سال ۱۳۹۷ و آیین‌نامه اجرایی آن و همچنین سایر مقررات مانند دستورالعمل نحوه ارائه خدمات بانکی به اشخاص خارجی در مؤسسات اعتباری مصوب ۱۴۰۱ محدودیت‌های بیشتر و بعضاً متفاوتی برای اتباع خارجی به سبب پول‌شویی و مبارزه با تأمین مالی تروریسم وجود دارد که موجب نوعی تشنگت آرا و مقررات متفاوت در خصوص مهاجرین و رابطه احتمالی برخی از آنان با تروریسم می‌شود.

۵۶. مصاحبه شخصی، مصاحبه عمیق با مهاجرین خارجی، تاریخ مصاحبه: خرداد ۱۴۰۳.

۵۷. عمر مجلس یازدهم کفاف تشکیل سازمان ملی مهاجرت را نداد، خبرگزاری ایرنا، آخرین بازدید: ۱۴۰۳/۱۱/۲۰، دسترسی در: www.irna.ir/xjQn CZ

۵۸. این امر در مصاحبه‌های رییس سازمان ملی مهاجرت نیز انعکاس دارد که در آن به آثار مثبت تدوین لایحه سازمان ملی مهاجرت در آینده که در دستور کار مجلس قرار دارد اشاره می‌کند در حالی که وی عنوان دار ریاست حال این سازمان می‌باشد! نک: mehrnews.com/x34hw7

۵۹. نک: طرح نوسازی سپرده گذاری اتباع، خبرگزاری مهر، آخرین بازدید: ۱۴۰۳/۱۱/۲۰، دسترسی در: <https://www.yjc.ir/00aiv5>

۳-۱ پیشگیری اجتماعی از تروریسم در مهاجرین

پیشگیری از ارتکاب تروریسم به صورت کلی لزوماً مستلزم تشدید کیفر و افزایش پاسخ‌های سرکوبگرانه نیست و ریشه‌های بزهکاری تروریست مهاجرین را در بطن اجتماع یا ساختار زیستی و روانی مرتکبان تروریستی می‌توان جست. در همین راستا، راهبردهای کنترل بیرونی در پیشگیری اجتماعی از درگیر شدن در فعالیت‌های تروریستی با تأکید بر ایجاد تغییرهای اصلاح‌گرایانه فردی و اجتماعی، زمینه‌ی جلوگیری از ارتکاب این جرایم را تا حدود زیادی به صورت پایدار فراهم می‌نماید؛^{۶۰} اما در خصوص مهاجرین، این امر کمی متفاوت بوده و وجود موانع و چالش‌های ساختاری، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی متعددی در کشورهای مقصد همچو ایران وجود دارد. که اجرای مؤثر برنامه‌های پیشگیری اجتماعی برای مهاجران را بسیار دشوار می‌سازد. همچنین، در برخی کشورها، رویکردهای امنیتی و مقابله با تروریسم ممکن است بر رویکردهای پیشگیری اجتماعی غلبه داشته باشد و تأکید بیش از حد بر اقدامات نظارتی می‌تواند فضای امنیتی بر مهاجران ایجاد کرده و اثربخشی برنامه‌های پیشگیری اجتماعی را تضعیف کند و از این رو، به سیاست‌های کشور مقصد نیز بستگی دارد.

به هر جهت برخی از جنبه‌های کلیدی پیشگیری مبتنی بر آموزش و پرورش از تروریسم عبارت از برنامه‌های مبتنی بر مدرسه، ادغام مواد پیشگیری از تروریسم و افراط‌گرایی در برنامه درسی مدرسه مهاجرین است که در خصوص پیشگیری رشد مدار و مهاجرینی که در سنین کم وارد کشور مقصد شده‌اند در برخی از جنبه‌های آن می‌توان بهره گرفت. این مورد ممکن است شامل رشد فکری در خصوص تروریسم، تأثیر تروریسم بر جامعه و درک تاکتیک‌های مورد استفاده تروریست‌ها باشد. آموزش مهارت‌های زندگی، آشنایی دانش آموزان مهاجر با مهارت‌های لازم برای تجزیه و تحلیل انتقادی پیام‌ها، شناسایی و به چالش کشیدن ایدئولوژی‌های افراطی و پرورش انعطاف‌پذیری برای مقاومت در برابر فشار سخنان افراطی، انزوای اجتماعی و دیگر عوامل خطر در این زمینه می‌تواند مطرح باشد. افراد زدایی در بستر خانواده‌ها نیز می‌تواند بسیار حائز اهمیت باشد و زمینه‌های افراط‌گرایی در بسیاری از موارد از دل عقاید خانواده برمی‌خیزد؛ بر این اساس فرآیندهای اقناعی در زمره راهکارهای پیشگیری شناختی قرار می‌گیرد که تدبیرهایی برای جلوگیری از شکل‌گیری باورهای جرم‌زا در تروریسم و پالایش ذهن و اندیشه‌های افراد در خانواده‌ها قرار می‌دهد. با این حال، این امر

۶۰ باقر شاملو و فرهاد شاهیده، پیشگیری اجتماعی از درگیر شدن در فعالیت‌های تروریستی، فصلنامه تحقیقات حقوقی، ۲۵، ۹۷ (۱۴۰۱)، ۷۱-۷۰.

نیز در خصوص تروریسم در میان شهروندان بومی یک کشور اثربخش‌تر است. در مقابل، برای مهاجرین، به دلیل شکل‌گیری شخصیت افراطی در خانواده‌ها در کشور مبدأ، عدم دسترسی به آنان قبل از ورود به کشور و همچنین وضعیت خاص سرگذشت هر یک از افراد تروریست، عملاً کارایی ندارد.

۳-۲ پیشگیری وضعی تروریسم در مهاجرین

الگوی غالب در راهبردهای پیشگیرانه تروریسم نوع وضعی یا موقعیت مدار آن است. بر این اساس پس از شناخت ساختار خطرزای فرصت‌های ارتکاب جرم توسط مهاجرین باید در مرحله اجرای سازکارهای پیشگیرانه وضعی نیز با رویکردی مدیریتی در نقاط حساس پیش‌جنایی و حتی دورتر از آن مداخله نمود. از همین رو، سیاست‌های پیشگیرانه جنبه امنیتی یافته‌اند و بر اساس غیرقابل پیش‌بینی بودن و عدم قطعیت رفتارهای آینده مرتکبان به شکلی طراحی شده‌اند که ابزارهای فناورانه و قانونی به خدمت سازکارهای پیشگیرانه درآیند و بسیاری از اقداماتی که امروزه در بنادر، فرودگاه‌ها، سیستم حمل و نقل عمومی، مدارس، بیمارستان‌ها، فروشگاه‌ها و سایر تأسیسات مورد استفاده قرار می‌گیرد به دنبال کاهش فرصت‌های مجرمانه تروریسم هستند.^{۶۱} در پیشگیری وضعی از جرایم تروریستی، دو سازکار اصلی باید مد نظر قرار بگیرد: نخست، پیشگیری از وقایع تروریستی از طریق جمع‌آوری اطلاعات؛ دوم، ممانعت فناورانه از ارتباط با تروریست‌ها.^{۶۲} چراکه شرط پیش‌بینی تدابیر پیشگیرانه وضعی، در برابر جرایم تروریستی مهاجرین داشتن اطلاعات کافی است.

در این راستا، یکی از راهبردهای پیشگیری وضعی از جرایم تروریستی، قطع ارتباط میان کنشگران مختلف این حوزه است. رویکرد سنتی موجود در این حوزه شامل ممنوعیت ارتباطات مهاجرین با یکدیگر می‌شد. با این حال با توجه به رشد فناوری و بهره‌گیری گروه‌های تروریستی از ابزارهای فناورانه امروزه بر محدودیت استفاده از اینترنت تأکید می‌شود؛ زیرا ممکن است مهاجرین در گروه‌های تروریستی در دو نقطه کاملاً دور از یکدیگر باشند. بر همین اساس رشد فناوری و استفاده از اینترنت موجب پیوند اعضای گروه‌های تروریستی در سراسر جهان شده است. به همین دلیل ایجاد محدودیت در ارتباط فیزیکی در دنیای امروزی چندان کارساز نیست. علاوه بر آن فضای مجازی در حال حاضر یک قلمروی

۶۱. فرهاد شاهیده، سیاست‌گذاری جنایی در برابر تروریسم، (تهران، نشر میزان، ۱۴۰۲)، ۲۶۸-۲۶۶.

۶۲. لیلا نعمتی و دیگران «رهیافت‌های پیش‌نگرانه در مهار تروریسم»، فصلنامه پژوهش حقوق کیفری، ۸، ۳۰ (۱۳۹۹)، ۲۳۴-۲۳۵.

مهم برای تراکنش‌های مجازی از طریق انتقال ارزهای دیجیتال است. بدین سبب مداخله در این حوزه یکی از مهم‌ترین تدابیر پیشگیرانه محسوب می‌شود.^{۶۳} همچنین، عدم نظارت دقیق مرزی در جهت ورود غیرقانونی مهاجرین و روابط بزه‌کار و بزه دیده از جلوه‌های موقعیت پیش‌جنایی هستند که می‌توانند در ارتکاب بزه‌کاری نقش‌آفرین باشند. یکی از مسائل مهم در استوار سازی آماج جرم، نظارت شدید مرزی و ساختن دیوارهای مرزی است. ایجاد دیوارهای مرزی، علاوه بر اینکه ورود مهاجرین غیرقانونی را سخت و دشوار می‌سازد و ظرفیت جذب مهاجرین افراطی جدید را با مشکل روبرو می‌کند، می‌تواند از فعالیت‌های قاچاق، به‌ویژه آن دسته که در تأمین مالی تروریسم نقش دارند، جلوگیری کند. این دیوارها سبب می‌شوند تا تروریست‌ها مسیرهای طولانی اطراف دیوار برای دور زدن بیمایند و به نیروهای امنیتی امکان زمان و دسترسی بیشتر برای رصد و نظارت مهاجرین پرخطر می‌دهد.^{۶۴}

با این حال، اخبار منتشر شده از عبور اتباع خارجی به‌صورت غیرقانونی از دیوارهای تازه ساخته شده در مرزهای ایران خبر می‌دهد.^{۶۵} از این رو، لازم است با تقویت نیروهای مرزی و با بهره‌گیری از فناوری‌های روز مانند گشت زنی پهپادی، استفاده از سنسورهای حرکتی و لرزشی بر روی دیوارها و به‌کارگیری از هوش مصنوعی، نظارت مرزی را ارتقاء بخشید. افزایش نظارت عمومی و مشارکتی نیز حائز اهمیت است که طی آن با تشویق شهروندان به گزارش فعالیت‌های مشکوک در مهاجرین، ایجاد خطوط تلفن و پلتفرم‌های آنلاین برای گزارش دهی و همکاری با جوامع مهاجر برای شناسایی و مقابله با افراط‌گرایی میان هم‌نوعان خود، افراد مستعد درگیری‌های تروریستی را شناسایی و مطابق آن تحت رصد قرار می‌گیرند.

۶۳. امیر فامیل زوار جلالی و عباسعلی کدخدایی، «بیت‌کوین؛ انقلابی در تأمین مالی تروریسم»، مجله حقوق فناوری‌های نوین، ۵، ۹ (۱۴۰۳)، ۲۴۳-۲۴۱.

64. Andrew S. Rosenberg and Nazli Avdan, "Assessing Border Walls' Varied Impacts on Terrorist Group Diffusion," *Conflict Management and Peace Science*, published online ahead of print (2024), 3-4.

۶۵. عبور اتباع افغان از دیوار مرزی ۴ متری ایران و ترکیه، عصر ایران، آخرین بازدید ۱۴۰۳/۱۱/۲۹، دسترسی در: asriran.com/004M0t

نتیجه‌گیری

تروریسم به‌مثابه یک پدیده اجتماعی، همواره وجود داشته و در هر اجتماعی وجود آن نگرانی‌های زیادی برای ملت‌ها ایجاد کرده است. در این میان ارتباط میان مهاجرت و تروریسم موضوعی پیچیده و چندوجهی است و نتایج پژوهش نشان می‌دهد که مهاجرت به خودی خود عامل تروریسم نیست؛ اما مجموعه‌ای از عوامل زمینه‌ای می‌توانند به‌عنوان کاتالیزور عمل کرده و زمینه را برای گرایش برخی از مهاجران به خشونت‌های تروریستی فراهم آورند. ریشه‌های این گرایش صرفاً به عوامل سطحی و زودگذر محدود نمی‌شود، بلکه در اعماق لایه‌های فردی و اجتماعی، در تعامل با مؤلفه‌های سیاسی، مذهبی، روان‌شناختی، فرهنگی و ساختاری شکل می‌گیرد. در این میان، چالش‌های مهاجران در فرایند ادغام در فرهنگ کشور میزبان، در ترکیب با سایر عوامل، می‌تواند احتمال افراط‌گرایی و در نهایت ارتکاب اعمال تروریستی را افزایش دهد.

یکی از عوامل مهم در این زمینه، خودمحوری افراطی برخی مهاجران افراط‌گرا است که موجب می‌شود فرد، خود را محور حق و حقیقت دانسته و منافع خود را بر منافع جمعی ترجیح دهد. خودبینی تروریست‌ها ممکن است موجب شکل‌گیری یک شخصیت دوم برای مهاجرین شود که خود را در نقش یک منجی بیندارند و بر همین اساس تروریست‌های مهاجر نه تنها رفتار خود را جرم و قابل مجازات نمی‌دانند بلکه آن را نوعی ارزش می‌دانند.

مطابق تجزیه و تحلیل مصاحبه‌های با صاحب‌نظران، در علت‌شناسی تروریسم مهاجرین در کشور ایران در درجه اول، عوامل سیاسی و مذهبی نقش پررنگ‌تری را ایفا می‌کند و در اکثریت مصاحبه‌ها به‌عنوان نقطه مشترک پیوند این عوامل یاد می‌شود و در درجه بعدی عواملی مانند روان‌شناختی به‌عنوان مکمل عوامل سیاسی و مذهبی قرار می‌گیرند و به‌طور معمول این عوامل به‌صورت مجزا عمل نمی‌کنند و ممکن است با یکدیگر ترکیب شوند. در مصاحبه‌ها با مهاجرین خارجی نیز با شنیدن دیدگاه مستقیم و درک تجربیات آنان از موقعیت کشور مبدأ خود و میزان افراط‌گرایی در کشورهاشان، تفاوت میان مهاجرین عادی و مهاجرین دارای عقاید افراطی محسوس است و تنها در یک مصاحبه از مصاحبه‌شوندگان، تفسیرهای افراطی از متون قرآنی در جهت توجیه خشونت مانند آیه قتال^{۶۶} به چشم می‌آید که به دلیل چند وجهی بودن پدیده تروریسم نمی‌توان به صرف یک عامل به آن برچسب

۶۶. «فَإِذَا أَسْلَخَ الْأَشْهُرَ الْحُرْمَ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَأَخْرُجُوهُمْ وَأَقْدُوا...» سوره مبارکه توبه، آیه ۵.

افکار تروریستی زده، ولی در تحلیل مصاحبه‌ها مورد توجه پژوهشگر قرار می‌گیرد. پیشگیری از اثرگذاری تروریسم بر مهاجرین در راستای ارزیابی، تصمیم‌سازی و مدیریت خطر نقش بسزایی را ایفا می‌کند؛ اما به دلیل شرایط خاص مهاجران، موانع موجود در کشور مقصد همچون ایران و زمان‌بر بودن پیشگیری اجتماعی در این بحث راهکار مناسبی به نظر نمی‌رسد و پیشگیری وضعی عمده تکلیف پیشگیری را به دوش می‌کشد. این نوع از پیشگیری با استفاده از راهبردهایی همچون نظارت شدید مرزی و ساختن دیوارهای مرزی و روش‌های نوینی مانند گشت زنی پهبادی و استفاده از هوش مصنوعی در جهت شناسایی خطر استفاده کرد. هرچند انتقادات وارده بر پیشگیری وضعی مانند اثر انتقالی و جابجایی مکان جرم در اینجا صادق بوده ولی با این حال با افزایش دشواری ارتکاب این اعمال موجب کاهش سریع میزان خطر احتمالی تروریسم می‌شود.

بنابراین، با توجه به مطالب پرداخته شده در این پژوهش، پیشنهادهای کاربردی به شرح

ذیل ارائه می‌گردد:

۱. سازماندهی مهاجرین قانونی در داخل کشور و ایجاد یک بانک نمای اطلاعات امنیتی و مهاجرتی اتباع خارجی از محل تابعیت، نوع ورود، سرگذشت آنان در کشور محل تابعیت و محل اشتغال جهت دسته‌بندی و تفکیک محدودیت‌های آنان (مهاجرین پرخطر و کم‌خطر) در بدو ورود به کشور و تقویت سازکارهای غربالگری و ارزیابی ریسک محور ورود انواع مهاجرین.

۲. استفاده و بهره‌گیری از فناوری‌های پیشرفته و نوین هوش مصنوعی مانند سیستم‌های بینایی تشخیص اشیاء مشکوک (مانند بسته‌های رها شده، کیف‌های بدون صاحب) و تحلیل حرکات بدن و زبان بدن (مانند رفتارهای عصبی، مضطرب یا مشکوک) در جهت شناسایی و پایش مستمر فعالیت‌های مهاجرین پرخطر در داخل کشور در مناطق پرتردد و پر ریسک مانند مناطق زیارتی.

۳. ایجاد و توسعه مراکز سلامت روان، ویژه مهاجرین و ارائه مشاوره‌های روان‌شناختی به‌ویژه در مهاجرین مستعد افراط‌گرایی همچون افراد منزوی و آسیب دیده در جهت تلاش برای ادغام آنان با ارزش‌های اجتماعی کشور.

پیوست:

جدول ۱. مصاحبه‌های صاحب‌نظران

دسته بندی	مشخصات مصاحبه و صاحب‌نظران
صاحب‌نظران دانشگاهی	۱- عضو هیئت علمی دانشگاه، گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشگاه علامه طباطبائی، خرداد ۱۴۰۳ ۲- عضو هیئت علمی دانشگاه، گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشگاه علامه طباطبائی، خرداد ۱۴۰۳ ۳- عضو هیئت علمی پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی (سمت)، خرداد ۱۴۰۳ ۴- عضو هیئت علمی، گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشگاه تهران، اردیبهشت ۱۴۰۳ ۵- عضو هیئت علمی، گروه حقوق دانشگاه شاهد تهران، اردیبهشت ۱۴۰۳ ۶- دانش آموخته دکتری حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه علوم و تحقیقات تهران، خرداد ۱۴۰۳
صاحب‌نظران قضایی	۱- دادرس دادگاه کیفری ۱ استان تهران، مرداد ۱۴۰۳ ۲- بازپرس دادرسی عمومی و انقلاب تهران، مرداد ۱۴۰۳
صاحب‌نظران امنیتی	۱- عضو نهادهای امنیتی، تیر ۱۴۰۳ ۲- عضو نهادهای امنیتی، خرداد ۱۴۰۳

جدول ۲. مصاحبه‌های مهاجرین

ملیت	مشخصات مصاحبه و مهاجرین
افغانستان	۲۵ ساله، کارگر ساختمانی، دارای ۳ سال حضور در ایران، تهران، ورامین، خرداد ۱۴۰۳
افغانستان	۲۳ ساله، کارگر شهرداری، دارای ۲ سال حضور در ایران، تهران، کهریزک، خرداد ۱۴۰۳
افغانستان	۳۸ ساله، مغازه‌دار، دارای ۱۵ سال حضور در ایران، تهران، علی آباد، اردیبهشت ۱۴۰۳
افغانستان	۱۸ ساله، دست فروش، دارای ۱ سال حضور در ایران، تهران، عدم تمایل ذکر محل سکونت، شهریور ۱۴۰۳، اردیبهشت ۱۴۰۳
افغانستان	۳۲ ساله، بنا، دارای ۷ سال حضور در ایران به صورت رفت و آمد، تهران، شهرری، اردیبهشت ۱۴۰۳
افغانستان	۲۵ ساله، دانشجو، دارای ۲ سال حضور در ایران، تهران، پانسیون‌های مرکز شهر، اردیبهشت ۱۴۰۳
افغانستان	۲۱ ساله، کارگر روز مزد، دارای ۲ سال حضور در ایران، تهران، باقرشهر، شهریور ۱۴۰۳
افغانستان	۲۶ ساله، کارگر کارگاه، دارای ۴ سال حضور در ایران، تهران، شهریار، تیر ۱۴۰۳
پاکستان	۳۰ ساله، کارگر شهرداری، دارای ۱۰ سال حضور در ایران، تهران، قرچک، تیر ۱۴۰۳
پاکستان	۲۴ ساله، کارگر کشاورزی، دارای ۳ سال حضور در ایران، تهران، پلائین، تیر ۱۴۰۳

فهرست منابع

(الف) منابع فارسی

- اسدزاده بنایی، حسین، و محمد رسایی. «تحلیل جرم‌شناختی تأمین مالی تروریسم در حقوق ایران». *نشریه تحقیقات حقوق خصوصی و کیفری*، ۱۷، ۴۸ (۱۴۰۰)، ۶۹-۱۰۰.
- اسدی‌پور، احسان، بابک وثوقی‌فرد، و مصطفی نامدار پوربنگر. «بررسی حقوق مهاجرین در حقوق داخلی ایران». ارائه‌شده در کنفرانس ملی اندیشه‌های نوین و خلاق در مدیریت، حسابداری، مطالعات حقوقی و اجتماعی، ۱۳۹۷.
- اکرمیان، سید محمدحسین، و سید محمدعلی حسینی‌زاده. «تحلیل گفتمان ضد امنیتی گروهک تروریستی جیش‌العدل (جیش‌الظلم) در سیستان و بلوچستان». *مجله آفاق امنیت*، ۱۳، ۴۷ (۱۳۹۹)، ۸۱-۱۱۴.
- رایجیان اصلی، مهرداد. کلیات جرم‌شناسی. تهران: نشر نگاه معاصر، ۱۴۰۲.
- شاملو، باقر، و فرهاد شاهیده. «پیشگیری اجتماعی از درگیر شدن در فعالیت‌های تروریستی». *فصلنامه تحقیقات حقوقی*، ۲۵، ۹۷ (۱۴۰۱)، ۶۷-۹۴.
Doi: <https://doi.org/10.29252/jlr.2021.221353.1887>.
- شاهیده، فرهاد. سیاست‌گذاری جنایی در برابر تروریسم. تهران: نشر میزان، ۱۴۰۲.
- صادقی، ولی‌اله. پیکار با تروریسم در پرتو نظم نوین قوانین و مقررات در ایران. تهران: انتشارات مجد، ۱۳۹۸.
- صبوری‌پور، مهدی، و شیما علی‌پور. «پیشگیری از تروریسم از طریق مبارزه با تأمین منابع مالی». *فصلنامه دیدگاه‌های حقوق قضائی*، ۲۳، ۸۴ (۱۴۰۱)، ۱۲۵-۱۴۶.
- فامیل‌زوار جلالی، امیر، و عباسعلی کدخدایی. «بیت‌کوین؛ انقلابی در تأمین مالی تروریسم». *مجله حقوق فناوری‌های نوین*، ۵، ۹ (۱۴۰۳)، ۲۳۵-۲۵۲.
Doi: <https://doi.org/10.22133/mtlj.2024.411998.1238>.
- کارگری، نوروز. «علت‌یابی اقدامات تروریستی بر پایه نظریات جرم‌شناختی». *فصلنامه تحقیقات حقوقی*، ۲۶، ۱۰۱ (۱۴۰۲)، ۳۶۱-۳۸۶.
Doi: <https://doi.org/10.48308/jlr.2021.224359.2032>.
- مهدوی‌پور، اعظم، و نجمه شهرانی‌کرانی. «امنیتی شدن جرم‌شناسی: راهبردها و آثار آن بر حقوق کیفری». *پژوهشنامه حقوق کیفری*، ۵، ۱ (۱۳۹۱)، ۱۵۹-۱۸۸.
- نجفی ابرندآبادی، علی‌حسین، و حمید هاشم‌بیگی. *دانشنامه جرم‌شناسی*. تهران: انتشارات گنج دانش، ۱۴۰۱.
- نصری، غدیر، و داود رضایی. «مهم‌ترین تهدیدات فراروی جمهوری اسلامی ایران در اقلیم کردستان عراق». *مطالعات بین‌رشته‌ای دانش راهبردی*، ۹، ۳۷ (۱۳۹۸)، ۱۶۸-۱۹۷.
- نعمتی، لیلا، راحله سیدمرتضی حسینی، و اعظم مهدوی‌پور. «رهیافت‌های پیش‌نگرانه در مهار تروریسم». *فصلنامه پژوهش حقوق کیفری*، ۸، ۳۰ (۱۳۹۹)، ۲۳۱-۲۵۸.
- Doi: <https://doi.org/10.22054/jclr.2019.39062.1843>

- «اطلاعات، کدام شهر اشتغال تمام اتباع افغانستان را ممنوع کرد؟». روزنامه اطلاعات. آخرین بازدید: ۱۵ شهریور ۱۴۰۳.
- <https://ettelaat.com/xxxP>
- «اطلاعیها». وزارت اطلاعات. آخرین بازدید: ۲۰ تیر ۱۴۰۳.
- <https://vaja.ir>
- «عمر مجلس یازدهم کفاف تشکیل سازمان ملی مهاجرت را نداد». خبرگزاری ایرنا. آخرین بازدید: ۲۰ بهمن ۱۴۰۳.
- <https://www.irna.ir/xjQnCZ>
- «اثر مثبت تدوین لایحه سازمان ملی مهاجرت چیست؟». خبرگزاری مهر. آخرین بازدید: ۲۵ بهمن ۱۴۰۳.
- <https://mehrnews.com/x34hw7>
- «طرح نوسازی سپرده‌گذاری اتباع». خبرگزاری مهر. آخرین بازدید: ۲۰ بهمن ۱۴۰۳.
- <https://www.yjc.ir/00aiv5>
- «عبور اتباع افغان از دیوار مرزی ۴ متری ایران و ترکیه». عصر ایران. آخرین بازدید: ۲۹ بهمن ۱۴۰۳.
- <https://asiran.com/004M0t>
- (ب) منابع خارجی
- Agnew, Robert. "A General Strain Theory of Terrorism." *Theoretical Criminology* 14, 2 (2010), 131–153. <https://doi.org/10.1177/1362480609350163>.
- Alakoc, Burcu Pinar. "Competing to Kill: Terrorist Organizations versus Lone Wolf Terrorists." *Terrorism and Political Violence* 29, 3 (2017), 1–24. <https://doi.org/10.1080/09546553.2015.1050489>.
- Al-Attar, Zainab. "Severe Mental Disorder and Terrorism: When Psychosis, PTSD and Addictions Become a Vulnerability." In *Violent Extremism*, 52–72. Routledge, 2021.
- Borum, Randy, Robert Fein, and Bryan Vossekuil. "A Dimensional Approach to Analyzing Lone Offender Terrorism." *Aggression and Violent Behavior* 17, 5 (2012), 389–396.
- Brodeur, Abel, and Taylor Wright. "Terrorism, Immigration and Asylum Approval." *Journal of Economic Behavior & Organization* 168 (2019), 119–131.
- Brzica, Nikola. "Potential Adherents of Radical Islam in Europe: Methods of Recruitment and the Age of Perpetrators in Acts of Terror." *Politička Misao* 54, 04 (2017), 161–184.
- Byman, Daniel. "Understanding, and Misunderstanding, State Sponsorship of Terrorism." *Studies in Conflict & Terrorism* 45, 12 (2022), 1031–1049. <https://doi.org/10.1080/1057610X.2020.1738682>.
- Caplan, Bryan. "Terrorism: The Relevance of the Rational Choice Model." *Public Choice* 128 (2006), 91–107.
- Choi, Seung-Whan, and James A. Piazza. "Ethnic Groups, Political Exclusion and Domestic Terrorism." *Defence and Peace Economics* 27, 1 (2016), 37–63.

- Demleitner, Nora V. “Immigration and Terrorism.” In *Routledge Handbook on Immigration and Crime*, 205–219. Routledge, 2018.
- “Dylann Roof Found Guilty in Charleston Church Shooting.” *The Guardian*. Accessed May 11, 2024. <https://www.theguardian.com/us-news/2016/dylann-roof-convicted-charleston-shooting>.
- Fernandez, Miriam, Antonio Gonzalez-Pardo, and Harith Alani. “Radicalisation Influence in Social Media.” *Journal of Web Science* 6 (2019).
- Fisher, Dana, and Erin M. Kearns. “The Theorizing of Terrorism Within Criminology.” *Journal of Research in Crime and Delinquency* 61, 4 (2024), 1–44. <https://doi.org/10.1177/00224278231156754>.
- Gelfand, Michele J., Gary LaFree, Susan Fahey, and Emily Feinberg. “Culture and Extremism.” *Journal of Social Issues* 69, 3 (2013), 495–517.
- Helbling, Marc, and Daniel Meierrieks. “Terrorism and Migration: An Overview.” *British Journal of Political Science* 52, 2 (2022), 977–996. <https://doi.org/10.1017/S0007123420000587>.
- Koslowski, Rey. “Think Mobility Instead of Migration: Leveraging Visitors, Tourists and Students for More International Cooperation.” *Columbia Journal of Transnational Law* 56 (2017), 263–273.
- Messina, Anthony M. “Securitizing Immigration in the Age of Terror.” *World Politics* 66, 3 (2014), 530–559.
- Miller, Gregory. “Terrorist Decision Making and the Deterrence Problem.” *Studies in Conflict & Terrorism* 36, 2 (2013), 132–151.
- Odhiambo, Elijah Onyango Standslause. “Religious Fundamentalism and Terrorism.” *Journal of Global Peace and Conflict* 2, 1 (2014), 187–205.
- Rosenberg, Andrew S., and Nazli Avdan. “Assessing Border Walls’ Varied Impacts on Terrorist Group Diffusion.” *Conflict Management and Peace Science* (2024). <https://doi.org/10.1177/07388942241270927>.
- Sageman, Marc. *Leaderless Jihad: Terror Networks in the Twenty-First Century*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2008.
- Saiya, Nilay. *Weapon of Peace: How Religious Liberty Combats Terrorism*. Cambridge: Cambridge University Press, 2018.
- Smith, Debra A. “Symbiotic Othering: Terrorism, Emotion and Morality.” In *Punishing the Other: The Social Production of Immorality Revisited*, edited by Anna Eriksson. United Kingdom: Taylor & Francis, 2015.
- Spaaij, Ramon. *Understanding Lone Wolf Terrorism: Global Patterns, Motivations and Prevention*. Dordrecht: Springer, 2011.
- Suresh, Samyukta, and Aditya Sundaray. “Ordeal Factors to Interpret Terrorists: A Concrete Understanding on PTSD and Correlated Triggers.” *Gap Indian Journal of Forensics and Behavioural Sciences* 3, 1 (2022), 1–9.
- “Ted Kaczynski Dead.” *The New York Times*. Accessed May 11, 2024. <https://www.nytimes.com/2023/06/10/us/ted-kaczynski-dead>.